

סדרת ניירות עבודה WORKING PAPER SERIES

מס' 95

יום חינוך ארוך והשפעתו על הכנסות של אימהות מעבודה

The Effect of Full School Day on Mothers' Earnings

אתי וייסבלאי* יובל וורגן* דמיטרי רומנוב** ניר פוגל**

נאוה זיו שאול** ישראלה פרידמן**

Eti Weissblei* Yuval Vurgan* Dmitri Romanov** Nir Fogel**

Nava Ziv Shaoul** Israela Fridman**

אדר תשע"ה, מרס 2015

* מרכז המחקר והמידע של הכנסת
** הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – אגף מדען ראשי

* The Knesset Research & Information Center

** Central Bureau of Statistics – Chief Scientist Department

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
Central Bureau of Statistics
دائرة الإحصاء المركزية

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) מעודדת מחקר המבוסס על נתוני הלמ"ס, דוגמת עבודה זו. עבודות מחקר אלו אינן פרסומים רשמיים של הלמ"ס, ומכאן שהדעות והמסקנות הבאות בהן לידי ביטוי הן של המחברים עצמם, ואינן משקפות בהכרח את הדעות והמסקנות של הלמ"ס.

הוצאת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רח' כנפי נשרים 66, פינת רח' בקי,

ת"ד 34525, ירושלים 91342

טל': 02-6592666; פקס: 02-6521340

אתר הלמ"ס באינטרנט: www.cbs.gov.il

דואר אלקטרוני: info@cbs.gov.il

תקציר

מחקר זה עוסק ביום חינוך ארוך והשפעתו על תעסוקת אימהות. בשנת 1997 התקבל בכנסת חוק יום חינוך ארוך ולימודי העשרה ופורסם הצו הראשון להחלתו של החוק. המחקר בא לבדוק אם יישום חוק יום חינוך ארוך תרם להשתתפות האימהות בכוח העבודה האזרחי, על-ידי מדידת הכנסות ומספר חודשי העבודה של האימהות.

אוכלוסיית המחקר היא אימהות שיש להן לפחות ילד אחד שלומד בבית-ספר יסודי ביישוב שבו הוחל צו יום חינוך ארוך בשנת 1998.

בסיס הנתונים מסתמך על נתוני אימהות לתלמידים ביישובים שכל התלמידים בהם למדו במסגרות יום חינוך ארוך (וכן חמישה יישובים שבהם שיעור התלמידים שלמדו במסגרות האלה היה 80% לפחות). בבסיס הנתונים שנבנה הובאו נתוני מגזר, פיקוח, כיתה, השכלת האם, סמל היישוב של בית-הספר, מדד סוציו-אקונומי, משתנים דמוגרפיים וחברתיים של האם ונתוני התעסוקה של האם והאב.

בניתוח הנתונים נמצא שלהחלת יום חינוך ארוך הייתה תרומה חיובית מובהקת על הפרש בהכנסה השנתית של אימהות. מדובר בתוספת שנתית של 1,600 עד 2,500 ש"ח, לפי מודלים שונים. אשר למספר חודשי העבודה השנתיים, ליישום החוק היתה השפעה חיובית, אך לא מובהקת.

מילות מפתח: יום חינוך ארוך, יום לימודים ארוך, הכנסת אימהות, חודשי עבודה

אנו מודים לדורי אינגרם, לחיים פורטנוי, לאורלי פורמן ולירי חומנקו מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על הכנת הקבצים ששימשו לבניית בסיס הנתונים למחקר זה. אנו מודים ליגאל דוכן ממנהל תקשוב במשרד החינוך על הדרכתו בשימוש במערכת "במבט רחב". אנו מודים למיכל קורץ ממרכז המידע של הכנסת על העריכה הלשונית.

תוכן העניינים

5	1. מבוא
6	2. רקע וסקירת ספרות
6	2.1 חוק יום חינוך ארוך, התשנ"ז-1997
7	2.1.1 יישום החוק
9	2.2 מעורבות ממשלתית נוספת במסגרות להארכת יום הלימודים
11	2.3 יוזמות להארכת יום הלימודים בעולם והשפעתן על תעסוקת נשים
15	3. השערות המחקר
16	4. שיטת המחקר
16	4.1 אוכלוסיית המחקר
16	4.2 יצירת בסיס הנתונים
17	4.3 הגדרת משתנים
18	4.4 סטטיסטיקה תיאורית
20	4.5 שיטת האמידה
22	5. ממצאים
22	5.1 מספר חודשי העבודה לפני יישום יום חינוך ארוך ואחריו
23	5.2 הכנסת אימהות לפני החלת חוק יום חינוך ארוך ואחריו
30	6. דיון וסיכום

1. מבוא

מחקר זה עוסק ביום חינוך ארוך והשפעתו על תעסוקת אימהות. בשנת 1997 התקבל בכנסת חוק יום חינוך ארוך ולימודי העשרה ובשנה זו פורסם הצו הראשון להחלתו של החוק. בצו נקבע כי בשנת 1998 יחול החוק במוסדות חינוך ביישובים שבאשכול הראשון והשני של המדד החברתי-כלכלי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשכונות שיקום, ביישובי עדיפות לאומית א' וקו העימות וביישובים שהיקף האבטלה בהם גדול. מטרתו של החוק הייתה להוסיף שעות לימוד וחינוך שירחיבו את הידע וההשכלה של התלמיד ויוסיפו היבטים ערכיים ופעילות חברתית. נוסף על כך, החוק נועד לתת הזדמנות שווה בחינוך לכל ילדי ישראל כדי להביא למיצוי מרבי של כישרונותיהם.

במחקר אמפירי שנבחנה בו השגת מטרות אלו באמצעות בחינת ההשפעה של יישום החוק בבת-ספר על ההישגים של התלמידים כפי שהם משתקפים במבחני המיצ"ב, נמצא כי לא הייתה השפעה חיובית ברורה ליישום התוכנית על ההישגים הלימודיים של התלמידים. עם זאת, נמצא שהתוכנית הביאה לצמצום פערים בין התלמידים מרקע חלש לתלמידים מרקע חזק (רימון ורומנוב, 2009). מחקר זה חשוב גם לנוכח המגמה להוסיף שעות לימוד במסגרת רפורמות חינוך אחרות (כגון "אופק חדש" ו"עוז לתמורה").

אפשר לבחון את תרומתו של חוק יום חינוך ארוך לשוק העבודה, נוסף על תרומתו לחינוך. אחד האתגרים של הממשלה הוא עידוד יציאה לעבודה של קבוצות מסוימות באוכלוסייה, ובהן אימהות לילדים קטנים. כדי לעודד אותן לצאת לעבודה יש להבטיח לא רק היצע עבודה אלא גם מסגרות מתאימות לילדים במחיר שיעשה את המאמץ לכדאי.

לאחרונה נבחנה במחקר השפעת ההחלה ההדרגתית של יום חינוך ארוך בבת-ספר יסודיים בישראל על היצע העבודה של אימהות. במחקר זה, שהתבסס על נתוני סקר כוח-אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לא נמצא קשר מובהק בין הארכת יום הלימודים להשתתפות של אימהות בכוח העבודה, תעסוקתן והיקף שעות העבודה שלהן. (ישורון, 2012).

בישראל לא נערכו מחקרים אמפיריים רבים בנושא, והמחקר הנוכחי מבקש להרחיב את הידע הקיים. תרומת מחקר זה היא בדיקת השינויים בהכנסה ובמספר חודשי העבודה של אימהות אחרי יישום החוק, ובשימוש בבסיס נתונים רחב שמקיף את כל האימהות ביישובים שבהם יושם חוק יום חינוך ארוך בשנת 1999.

להלן השאלות שמחקר זה בא לבחון ולתת להן מענה:

האם יישום חוק יום חינוך ארוך תרם להשתתפות אימהות בכוח העבודה?

האם יישום החוק תרם לפרנסת אימהות?

האם יישום החוק תרם לגידול בהיצע העבודה של אימהות?

האם יש הבדלים בין אימהות במגזר היהודי לאימהות במגזר הערבי מבחינת התרומה של החוק?

2. רקע וסקירת ספרות

2.1 חוק יום חינוך ארוך, התשנ"ז-1997

נושא הארכת יום הלימודים במוסדות החינוך עומד על סדר-היום הציבורי כבר כמה עשורים. הכנסת החליטה לראשונה על הפעלת יום חינוך ארוך בחוק יום חינוך ארוך, התש"ן-1990. לפי נוסח החוק, יום לימודים של שמונה שעות יוחל בכל מוסדות החינוך, כדי "להרחיב ולהעמיק את הידע וההשכלה של התלמידים, להוסיף חינוך לערכים ופעילות חברתית, הכול במסגרת מטרות החינוך הממלכתי...". נקבע שהחוק יוחל בהדרגה משנת הלימודים תשנ"א עד ראשית שנת הלימודים התשנ"ד (1993/94), אך הוא לא יושם.

במרס 1995 החליטה הממשלה על הקמת ועדה ציבורית לבדיקת הנושא, והיא הגישה את המלצותיה לשר החינוך בשנת 1996. הוועדה תמכה ביישום סלקטיבי של יום חינוך ארוך לפי צרכי התלמידים. בהמלצות הוועדה הובאו ארבעה נימוקים עיקריים להפעלת יום חינוך ארוך בבתי-הספר: שיפור ההישגים הלימודיים של כלל התלמידים; הקטנת הפערים הלימודיים בין תלמידים משכבות אוכלוסייה שונות; חיזוק מרכיבים בתוכנית הלימודים שנחלשו עקב קיצוצי תקציב; הקלה על הורים המעוניינים לצאת לעבודה (דוח הוועדה, 1996).

בעקבות המלצות הוועדה התקבל בכנסת חוק יום חינוך ארוך ולימודי העשרה, התשנ"ז-1997, שביטל את החוק מ-1990. החוק נועד להוסיף שעות לימוד וחינוך על השעות הקיימות במוסדות החינוך כדי "להרחיב ולהעמיק את הידע וההשכלה של התלמיד, להוסיף חינוך לערכים ופעילות חברתית, הכול במסגרת מטרות החינוך הממלכתי...". עוד נקבע כי מטרתו של חוק זה "לתת הזדמנות שווה בחינוך לכל ילד בישראל כדי להביאו למיצוי מרבי של כישרונותיו".

סעיף 3 לחוק קובע כי במוסדות החינוך יונהג יום חינוך ארוך לתלמידים, לפי הוראות החוק, כדלקמן:

ארבעה ימים בשבוע – שמונה שעות לימוד לפחות;

באחד מימי אמצע השבוע – חמש שעות לימוד לכל היותר;

ביום שישי – ארבע שעות לימוד לכל היותר.

שר החינוך רשאי לשנות את חלוקת שעות הלימוד בין הימים בשבוע, ובלבד שמספר שעות הלימוד השבועי לא יקטן מ-41.

בחוק ההסדרים לשנת 2009 (חוק ההתייעלות הכלכלית (תיקוני חקיקה ליישום התוכנית הכלכלית לשנים 2009 ו-2010), התשס"ט-2009) נוסף לחוק יום חינוך ארוך סעיף קטן 3(ב), שלפיו במוסדות חינוך שבהם פועלת התוכנית "אופק חדש" מספר שעות הלימוד השבועי לא יפחת מ-37, כדלקמן: ארבעה ימים בשבוע – שבע שעות לימוד לפחות; באחד מימי השבוע – חמש שעות לימוד לכל היותר; ביום שישי בשבוע – ארבע שעות לימוד לכל היותר. רפורמת "אופק חדש" מוחלת בהדרגה בגני-הילדים ובבתי-הספר היסודיים בישראל, ופריסתה המלאה בחינוך הממלכתי היסודי הושלמה בשנת הלימודים תשע"ג.

סעיף 4 לחוק קובע את החלתו ההדרגתית ביישובים, בשכונות, במוסדות חינוך ובשכבות גיל שיקבע השר בצווים, ונותן עדיפות לאלה אשר לדעת השר זקוקים לסיוע נוסף בחינוך. כמו כן, הסעיף קובע

את מועד השלמת החלתו ההדרגתית של החוק. לפי הנוסח המקורי של החוק החלתו תושלם עד שנת הלימודים תשס"א, אולם היא נדחתה מאז כמה פעמים בחוק ההסדרים ובחוקי המדיניות הכלכלית.

במועד כתיבת שורות אלו נוסח החוק קובע שהחלת החוק תושלם בראשית שנת הלימודים הבאה – תשע"ו (ספטמבר 2015). עם זאת, אין היערכות של משרד החינוך ליישום החוק בכלל בתי-הספר היסודיים, והממשלה הצהירה על כוונתה לדחות את השלמת יישום החוק בחמש שנים נוספות, לתחילת שנת הלימודים תשפ"א (ספטמבר 2021).¹

2.1.1 יישום החוק

וורגן (2007) בוחן את יישום חוק חינוך ארוך ולימודי העשרה ומתאר כי בדצמבר 1997 (חמישה חודשים לאחר קבלתו בכנסת) פרסם שר החינוך דאז, זבולון המר ז"ל, את הצו הראשון להחלת החוק – צו יום חינוך ארוך ולימודי העשרה (החלה במוסדות חינוך), התשנ"ח-1998. בצו זה נקבע תחילה כי "יום חינוך ארוך בשנת הלימודים תשנ"ח יחול במוסדות חינוך מתוך שכונות שיקום, רווחה חינוכית, יישובי עדיפות לאומית א', קו עימות, יישובים שזוהו כבעלי שיעור גבוה של אבטלה, יישובים הנמצאים באשכול הראשון והשני של המדד החברתי-כלכלי"; בצו מנויות 100 רשויות מקומיות (או שכונות בהן).

בשנת 2004 תוקן צו זה, ובמקום המילים "יום חינוך ארוך בשנת הלימודים תשנ"ח יחול במוסדות חינוך" נכתב בו "יום חינוך ארוך יחול בשנת הלימודים תשס"ה ואילך בכיתות א'-ו' במוסדות חינוך". כמו כן הוספו לרשימת הרשויות המקומיות חמש רשויות מקומיות, וכיום מנויות בצו המתוקן 105 רשויות.

צו שני (ואחרון עד היום) להחלת החוק – צו יום חינוך ארוך ולימודי העשרה (החלה בגני-ילדים), התשס"ז-2007 – הוציאה שרת החינוך דאז יולי תמיר ביולי 2007 (זהו התאריך הנקוב בצו, אולם תחילתו ב-1 בספטמבר 2006). בצו נקבע כי "יום חינוך ארוך בשנת הלימודים תשס"ז יחול בגני-ילדים שלומדים בהם ילדים בני חמש ומעלה ביישובים שחל בהם צו יום חינוך ארוך (החלה במוסדות חינוך), התשנ"ח-1998, והם באשכולות 1 עד 6 של המדד החברתי-כלכלי, לפי פרסומי הלמ"ס". בצו מנויות 92 רשויות מקומיות. בעקבות דיונים בוועדת החינוך של הכנסת הוחל צו זה גם על גני-ילדים בחינוך המיוחד, וכן על גני-ילדים חרדיים שיצטרפו לרשתות החינוך העצמאי ולמעין החינוך התורני.

עם תחילת יישום החוק, בינואר 1998, לא היו בתי-הספר ערוכים להפעלתו מבחינה ארגונית ופדגוגית. בתי-ספר רבים יישמו את החוק חלקית בלבד, וכך לא כל התלמידים קיבלו אותה תוספת שעות. בשנים הראשונות היה החוק אמור להיות מיושם ב-545 בתי-ספר יסודיים, אך בשנת הלימודים תש"ס הוא יושם ב-441 בתי-ספר. מספר בתי-הספר שיישמו את החוק נותר יציב למדי עד שנת 2006, ומספר התלמידים שקיבלו יום חינוך ארוך היה כ-150,000 בכל שנה. בשנת הלימודים תשס"ו הגביר משרד החינוך את האכיפה של הפעלת יום חינוך ארוך בכל בתי-הספר ביישובים ובשכונות שהצו חל עליהם. בעקבות זאת החלו עוד כ-150 בתי-ספר ליישם את החוק.

¹ סעיף 28 להצעת חוק התוכנית הכלכלית (תיקוני חקיקה ליישום המדיניות הכלכלית לשנת התקציב 2015), התשע"ה-2014. עם ההודעה על הקדמת הבחירות לכנסת ה-20 ירדה הצעת חוק ההסדרים לתקציב 2015 מסדר-היום של הכנסת.

בכל הנוגע לחינוך החרדי, בצו הראשון להחלת החוק, אשר הוצא בסוף שנת 1997, לא צוינו שכבות הגיל ולא צוין המעמד המשפטי או סוג הפיקוח של מוסדות החינוך שהחוק אמור לחול עליהם. בעקבות עתירה שהוגשה לבג"ץ בשנת 1999 קבע בית-המשפט העליון כי על המדינה לתקצב את יישומו של חוק יום חינוך ארוך במוסדות החינוך הרשמי בלבד. עליהם נוספו מוסדות החינוך המוכר שאינו רשמי המשתייכים לרשתות החינוך העצמאי ולמעין החינוך התורני, אשר זכאים לתקצוב שווה מתוקף חוק יסודות התקציב, התשמ"ה-1985. משרד החינוך אינו מתקצב את החלתו של החוק במוסדות הפטור ובמוסדות החינוך המוכר שאינו רשמי אשר אינם משתייכים לרשתות האלה.

על-פי נתוני משרד החינוך,² בשנת הלימודים תשע"ד חל החוק על כ-271,000 תלמידים, ובהם כ-235,000 תלמידי בתי-הספר וכ-36,000 תלמידים בגני-הילדים. מספר המוסדות שהחוק חל עליהם קרוב ל-2,000 – כ-1,280 גנים ו-690 בתי-ספר. מאז תחילת יישום החוק הוא חל על כרבע מכלל התלמידים ובתי-הספר בחינוך היסודי ועל מעט פחות מ-10% מתלמידי גני-הילדים. לא היו שינויים של ממש במספר גני-הילדים שהחוק חל עליהם ובמספר הלומדים בהם מאז שנת הלימודים תשס"ז (2006/07), שבה הוחל החוק לראשונה, וכך ירד בהדרגה שיעור הגנים והילדים שהחוק חל עליהם. מנגד, מאז שנת הלימודים תשס"ו ניכרת מגמת עלייה במספר בתי-הספר והתלמידים שעליהם חל החוק. מגמה זו התמתנה בשלוש שנות הלימודים האחרונות, ובהן נשמרת יציבות במספר התלמידים שהחוק חל עליהם ובשיעורם בכלל התלמידים בחינוך היסודי (ראו נתונים בנספח 3-1).

בבחינת מספר התלמידים שהחוק חל עליהם לפי האשכול החברתי-כלכלי של יישוב המגורים שלהם עולה כי כמחציתם מתגוררים ביישובים החלשים ביותר (אשכולות 3-1), אך גם תלמידים רבים ביישובים חזקים יותר זכאים ליום חינוך ארוך לפי החוק (פירוט הנתונים בנספח 4).

חוק יום חינוך ארוך קובע שתוספת השעות הניתנת לבית-הספר תנוצל כולה לשעות לימוד בכיתת-האם, כלומר שעות ארוך.³ שעת סיום הלימודים בארבעת הימים שבהם לומדים שמונה שעות היא בין 15:00 ל-15:30, וביום הלימודים שבו לומדים חמש שעות – 12:30 עד 13:00.

עם זאת, במחקרים שבדקו את יישום חוק יום חינוך ארוך נמצא שבבתי-ספר רבים תוספת השעות לא ניתנה לפי נוסח החוק. במחקר איכותני שנעשה בשנת הלימודים תשס"א נמצא כי במקרים רבים לא הייתה תוספת שעות, והיו בתי-ספר שניצלו את תוספת השעות כשעות רחוב. לפי המחקר, אם יש בתי-ספר וגנים שבנו מערך לימודים לשבוע בן 41 שעות, הרי אין מספרם מגיע למחצית מהמוסדות המפעילים יום חינוך ארוך (גורדון ואחרים, 2001).

במחקר נוסף נבדקו שעות ההוראה בחינוך היסודי על בסיס ממצאי סקר בקרת התקן שערך משרד החינוך בשנים 2009-2001, ונמצא כי מורי משרד החינוך לימדו את התלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש שקיבלו יום חינוך ארוך פחות שעות ממכסת השעות הקבועה בחוק. עם זאת, מספר שעות האורך של תלמידים ביום חינוך ארוך היה גדול בחמש עד שבע שעות שבועיות מזה של תלמידים דומים אחרים (כלומר הראשונים סיימו ללמוד יותר משעה מאוחר יותר בממוצע ביום). על-פי הנתונים שהוצגו במחקר מספר שעות האורך השבועיות הממוצע בכיתות א' וב' שבהן ניתן יום חינוך ארוך היה 37.4 (לעומת 30.4 שעות למי שלא למדו יום חינוך ארוך), בכיתות ג'-ד' היה מספר שעות האורך

² במחקרים שונים מוצגים נתונים לא אחידים בכל הנוגע למספר המוסדות ומספר התלמידים שעליהם חל החוק. סקירה זו מסתמכת על נתוני מערכת "במבט רחב" של משרד החינוך. הנתונים מתייחסים לחינוך היסודי הרגיל והופקו במרס 2013 ובדצמבר 2014.

³ להבדיל משעות רחוב, המשמשות לפיצול כיתות, ללימוד בקבוצות קטנות, להוראה פרטנית וכו'.

השבועיות הממוצע 37.6 (לעומת 31.9 שעות למי שלא למדו יום חינוך ארוך) ובכיתות ה'ו' – 37.8 שעות (לעומת 32.9 שעות). יצוין כי חוזרי מנכ"ל משרד החינוך מאפשרים ללמד שלוש מתוך 41 השעות באמצעות מורים שאינם עובדי משרד החינוך (בלס, זוסמן וצור, 2012).

יתר על כן, בשנת 2009 תוקן כאמור חוק יום חינוך ארוך וצומצם מספר השעות השבועיות בבת-ספר שבהם מופעלת התוכנית "אופק חדש" מ-41 ל-37 שעות לימוד שבועיות. רפורמת "אופק חדש" מופעלת בשנת הלימודים הנוכחית בכל בתי-הספר היסודיים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי. כפועל יוצא מכך, שעת סיום הלימודים בכל בתי-הספר הממלכתיים שבהם חל חוק יום חינוך ארוך היא מאז שנת הלימודים תשע"ג בין 14:15 ל-14:45 אחר-הצהריים בימים שבהם לומדים שבע שעות לימוד.

2.2 מעורבות ממשלתית נוספת במסגרות להארכת יום הלימודים

כדי להתאים את זמן השהות של ילדים במוסדות החינוך ליום העבודה של הוריהם גם במקומות שבהם לא חל יום חינוך ארוך נוצרה מערכת מקיפה של מסגרות משלימות.

רבות מהמסגרות האלה הן מסגרות פרטיות, המכונות בדרך כלל צהרונים, ומפעילים אותם גורמים שונים, רובם פרטיים. לפי סקר הוצאות משק-הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 2010, כ-145,000 משקי-בית עם ילדים השתמשו בשירותי צהרון, וההוצאה החודשית הממוצעת על שירות זה הייתה 515 ש"ח (אלמגור-לוטן ווייסבלאי, 2011).

המעורבות הממשלתית בהפעלת מסגרות מסוג זה הייתה עד לשנת הלימודים תשע"ג מצומצמת למדי והסתכמה בהכרה של משרד התמ"ת בצהרונים פרטיים ובהארכת יום הלימודים בבת-ספר מסוימים באמצעות תוכנית מיל"ת שמפעילה קרן רש"י. במסגרת יישום מסקנות ועדת טרכטנברג, מאז דצמבר 2012 פועלת תוכנית ציל"ה (צהרי יום להעשרה) של משרד החינוך, שמטרתה לספק מסגרת לשעתיים לאחר סיום יום הלימודים בכל בתי-הספר וגני-הילדים ביישובים שבאשכולות 1-3.

האגף לתעסוקת נשים, מעונות יום ומשפחתונים במשרד הכלכלה (לשעבר משרד התמ"ת) מאפשר לצהרונים, מאז שנת 2007, לבקש מהמשרד הכרה המזכה אותם בתמיכה מטעמו. בשנת הלימודים תשע"ג יכולים לקבל הכרה צהרונים ביישובים באשכולות חברתיים-כלכליים 4-7. הורים לילדים המטופלים בצהרונים מוכרים יכולים לקבל סבסוד של 250-400 ש"ח, לפי הכנסת המשפחה.⁴ בשנת הלימודים תשע"ד היו כ-2,400 צהרונים מוכרים.⁵ יצוין כי במסגרת יישום המלצות ועדת טרכטנברג בנושא מסגרות להארכת יום הלימודים הוצאו מרשימת היישובים שצהרונים הפועלים בהם יכולים לקבל הכרה ביישובים באשכולות החברתיים-כלכליים 1-3 (וייסבלאי, 2012).

משרד החינוך מפעיל מאז שנת 2006, באמצעות זכיון חיצוני, את תוכנית מיל"ת (מסגרות יום לימודיות תוספתיות), שנועדה לקדם תלמידים מקבוצות אוכלוסייה חלשות. התוכנית מיושמת במוסדות חינוך שנקבע להם מדד טיפוח⁶ הגבוה מ-5 ומאריכה את יום הלימודים בשעתיים. בשנת

⁴ ילדים במשפחות חד-הוריות יכולים לקבל סבסוד של עד 500 ש"ח גם בצהרונים מוכרים באשכולות 8-10.

⁵ משרד הכלכלה, האגף למעונות יום ומשפחתונים, רשימת צהרונים מוכרים שנה"ל תשע"ד.

⁶ מדד טיפוח נוגע לתלמידים בחינוך היסודי ומבוסס על מרכיבים כגון השכלת ההורה, פריפריאליות של יישוב המגורים, מצב כלכלי וארץ הלידה. המדד מבוסס בעשירונים המייצגים את מקומו היחסי של התלמיד לעומת שאר תלמידי בית-הספר היסודי בישראל. תלמידים חזקים יותר ממוקמים בעשירון טיפוח נמוך ותלמידים חלשים – בעשירון טיפוח גבוה. לכל בית-ספר ויישוב מחושב ממוצע עשירוני הטיפוח של תלמידיו.

הלימודים תשע"ב היה שיעור ההשתתפות של הרשות המקומית וההורים במימון התוכנית תלוי במדד הטיפוח של הרשות, והגיע ל-30%-50% מן העלות הכוללת. הרשות רשאית לגבות מההורים עד 50% מההשתתפות שלה במימון. כיום הזכיין החיצוני שמפעיל את תוכנית מיל"ת הוא העמותה לקידום בחינוך של קרן סאקט"א-רש"י. בשנת הלימודים תשע"ב השתתפו בתוכנית כ-35,000 תלמידים, ובהם 20,000 תלמידים בגנים ו-6,000 תלמידים בכיתות א'-ג' (וייסבלאי, 2012).

לתוכנית זו קדמה תוכנית ששמה "פנימיות יום". היא פעלה מאז שנת 1995 ונועדה לסייע לילדים באזורי מצוקה. בתוכנית שהו הילדים במוסד החינוכי עד השעה 16:00 וקיבלו ארוחה חמה, סיוע בהכנת שיעורי בית ושיעורי העשרה. גם לצורך הפעלת התוכנית הקודמת התקשר משרד החינוך עם קרן סאקט"א-רש"י. התוכנית פעלה בכ-100 רשויות מקומיות והמימון שלה נחלק בין משרד החינוך, הקרן, הרשויות המקומיות וההורים (דוח מבקר המדינה, 2007).

אחת הסוגיות שהועלו במחאה החברתית ביולי 2011 הייתה התשלום על השתתפות במסגרות החינוך לילדים צעירים. הוועדה לשינוי כלכלי-חברתי (ועדת טרכטנברג) שהוקמה בעקבות המחאה עסקה בהמלצותיה במסגרות לימודים לשעות אחר-הצהריים לילדים בני 3-9. לדברי חברי הוועדה, קיומן של מסגרות לימודים בשעות אחר-הצהריים הוא הזדמנות חשובה להעצמת החינוך ולצמצום הפערים החינוכיים בין תלמידים. כמו כן, חוסר ההתאמה בין שעות העבודה ברוב המשרות במשק לשעות הפעילות של המסגרות הציבוריות לילדים מחייבת הורים למצוא מסגרת כלשהי לילדיהם בשעות אחר-הצהריים, ולעתים הדבר כרוך בנטל כספי כבד.

על רקע זה המליצה הוועדה על החלה אוניברסלית מדורגת של מסגרות לימודים אחר-הצהריים עד השעה 16:00 בגנים ובבתי-הספר היסודיים לבני 3-9. הוועדה המליצה כי פריסת המסגרות באשכולות 1-3 תושלם במלואה עד ראשית שנת הלימודים תשע"ג. בשנים הבאות תתרחב הפריסה, עד להשלמתה בשנת הלימודים תשע"ז (ספטמבר 2016). הוועדה הציעה להקצות סכום של כ-7 מיליארד ש"ח בחומש הקרוב למימון השתתפות המדינה במסגרות הלימודים בשעות אחר-הצהריים. בשלושת האשכולות הנמוכים יינתן מימון ממשלתי מלא למסגרות האלה ובשבעת האשכולות האחרים המימון יתחלק בממוצע בין המדינה לבין הרשויות המקומיות וההורים; השתתפות המדינה תהיה דיפרנציאלית לפי האשכול החברתי-כלכלי, והשתתפותה הממוצעת תהיה 50% (דוח הוועדה לשינוי כלכלי-חברתי, 2011).

הממשלה החליטה לאמץ את המלצות הוועדה לשינוי כלכלי-חברתי בנושא סבסוד מסגרות לימודיות בשעות אחר-הצהריים, וקבעה את מסגרת הפעולה התקציבית והארגונית להפעלתן לפי המלצות הוועדה. על-פי החלטת הממשלה יוקצו להפעלת המסגרות 6.65 מיליארד ש"ח בחמש השנים שמ-2013 עד 2017. בהמשך החליטה הממשלה לבטל את מבחן התעסוקה בצהרונים באשכולות 1-3 ולתת מימון ממשלתי מלא לכל הילדים השוהים במסגרות האלה (רבינוביץ, 2012).

בדצמבר 2012 החלה פריסת צהרונים משרד החינוך במסגרת תוכנית ציל"ה לילדים בני 3-9 בגני-ילדים ובתי-ספר ביישובים באשכולות 1-3. בהמשך החלה התוכנית לפעול גם בירושלים. את הצהרונים מפעילים זכיינים שזכו במכרז של משרד החינוך, ובכמה מקומות – הרשויות עצמן. בשנתיים שמאז החל יישום התוכנית התעוררו בעיות וקשיים רבים: חוסר התאמה בין מועד פתיחת הצהרונים למועד פתיחת שנת הלימודים, טענות בדבר תנאי העסקה של העובדים, איכות המזון

המוגש בצהרונים ועוד.⁷ החלטת הממשלה על תקציב המדינה לשנת 2014 הביאה לצמצום תקציבי התוכנית במידה ניכרת, ונקבע כי לא תורחב מעבר לשלושת האשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים ותיועד לילדים עד גיל 8 בלבד (החלטת הממשלה, 2013).

מבקר המדינה בדק את יישום תוכנית ציל"ה ברשויות המקומיות מנובמבר 2013 עד מרס 2014. בדוח שפרסם בעקבות הביקורת הוא ביקר בחריפות את יישום תוכנית ציל"ה. בין השאר הוא מצא חוסר הלימה בין יישום תוכנית ציל"ה לבין מטרותיה, כגון צמצום העול הכספי המוטל על הורים עובדים, שנוצר בעקבות ביטול הסבסוד החלקי של צהרונים ביישובים שבאשכולות 4-10, שבהם מתגוררת רוב אוכלוסיית ההורים העובדים, וחוסר חפיפה בין זמני הפעילות של המסגרות לזמני העבודה של ההורים (מבקר המדינה, 2014).

2.3 יוזמות להארכת יום הלימודים בעולם והשפעתן על תעסוקת נשים

ההתאמה בין שעות הפעילות של מערכת החינוך לשעות שבהן ההורים עובדים היא נושא שמעסיק לאחרונה מדינות רבות בעולם. בהקשר זה יש להבחין בין יום הלימודים הפורמלי בבית-הספר לבין מסגרות בלתי פורמליות להארכת יום הלימודים.

באחדות ממדינות אירופה, דוגמת בלגיה, בריטניה, צרפת, איטליה, הולנד וספרד, נהוג כי יום הלימודים נמשך עד לשעות אחר-הצהריים (15:00 או 16:00) ברוב ימי הלימודים, אם כי בכמה מדינות (ספרד למשל) מקובלת הפסקת צהריים שבה התלמידים שבים לביתם. ההסדרים בעניין זה מגוונים מאוד ושונים בכל מדינה ומדינה ואף בתוך המדינות, שכן לעתים קרובות ההחלטה בדבר שעת ההתחלה של יום הלימודים וסופו נתונה בידי השלטון המקומי, ואף בידי בית-הספר עצמו (Council of Europe, 2009).

מסגרות משלימות (Out of school services/hours care) נועדו לספק מסגרת לילדים הלומדים בגן-ילדים או בבית-הספר היסודי בזמן שהוריהם עובדים, בשעות שלפני בית-הספר, אחריו ובימים שבהם מערכת החינוך אינה פועלת. שירותים אלו מתבססים לעתים קרובות על בתי-ספר ומרכזים קהילתיים, ומספקים מסגרת בטוחה לילדים להשלמת שיעורי בית ולפעילויות פנאי אחרות, בעוד להורים ניתנת אפשרות להתאים את היקף השהייה של ילדיהם במסגרת הלימודית לשעות העבודה שלהם. שלא כמו מסגרות חינוך פורמליות, מסגרות משלימות בדרך כלל כרוכות בתשלום של ההורים – שעשוי להיות מסובסד או מפוקח – ואינן חובה לכלל התלמידים (Kamette, 2011).

בשנים האחרונות יש התפתחות ניכרת בשירותים מסוג זה. באחדות ממדינות אירופה המדינה מחויבת להבטיח את קיומן של מסגרות משלימות לילדים המעוניינים בהן, ובמדינות אחרות הממשלה פועלת להרחבה ניכרת של היצע המסגרות. מנתונים שאסף ה-OECD עולה שיש הבדלים ניכרים בין המדינות בעניין זה. במדינות אחדות, למשל דנמרק, שבדיה והונגריה, יותר ממחצית הילדים בני ה-11-6 שוהים במסגרות משלימות; במדינות אחרות, ובהן קנדה, אסטוניה, יוון, הולנד, פינלנד ובריטניה, יותר מ-20% מן הילדים בבית-הספר היסודי שוהים בהן. אך בחלק גדול ממדינות ה-OECD שיעור הילדים השוהים במסגרות משלימות קטן מ-20%. ככלל, שיעור הילדים השוהים במסגרות מסוג זה מצטמצם עם העלייה בגיל (OECD, 2011).

⁷ ראו כמה דיונים שניהלה בנושא זה ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת: ביטול תוכנית ציל"ה לצהרונים בירושלים – בעקבות הצעה לדיון מהיר של חברת הכנסת מיכל רוזין, 11 ביוני 2013, אי-פתיחת צהרונים, 22 בספטמבר 2014, אי-פתיחת צהרונים – ישיבת מעקב, 27 באוקטובר 2014.

מדינות שיש בהן הסדרים מקיפים להפעלת מסגרות משלימות הן בין השאר מדינות סקנדינביה, בריטניה, הולנד, קוויבק שבקנדה ופורטוגל. בכל המדינות שנמצאו בהן מודלים מסוג זה החינוך המשלים נפרד ממערכת החינוך הפורמלית (אם כי לעתים קרובות קשור אליה בקשר הדוק), ההשתתפות בו אינה חובה וחלק מהמימון מוטל על גורמים פרטיים, ובעיקר על ההורים. בדנמרק, פינלנד, נורבגיה ושבדיה הרשות המקומית אחראית לפי חוק לקיומן של מסגרות משלימות לילדים. היא יכולה לספק שירות זה בעצמה או בהתקשרות עם גורמים פרטיים. בבריטניה דרשה הממשלה מבתי-ספר, על-פי תוכנית שהוצגה בשנת 2004, להציע עד שנת 2010 שירותים מורחבים (Extended Services), ובהם שירותי טיפול בילדים, עד 18:00 בערב. בהולנד חוק החינוך היסודי מחייב את בתי-הספר היסודיים מאז שנת 2007 להציע לתלמידים מסגרות משלימות מ-07:30 עד 18:30, ובימי חופשה – לפי בקשת ההורים. במסגרות המשלימות מתקיימות פעילויות של חינוך בלתי פורמלי. בתי-הספר יכולים לארגן פעילויות כאלה בעצמם או להתקשר עם מפעיל עצמאי בבית-הספר או מחוצה לו. מימון המסגרות המשלימות נחלק בין הממשלה, המעסיקים וההורים. בקוויבק שבקנדה ילדים בגיל בית-ספר יסודי זכאים מאז ספטמבר 1997 למסגרות משלימות בשעות שלפני הלימודים, בשעות שלאחר הלימודים ובהפסקת הצהריים. האחריות למסגרות היא של מועצת בתי-הספר המקומית, שהיא הגורם האחראי לשירותי החינוך ברשות. על-פי רוב מסגרות אלו פועלות במבנה בית-הספר עצמו, בדרך כלל מ-07:00 עד 18:00 (וייסבלאי, 2012). בפורטוגל תיקון לחוק החינוך היסודי משנת 2006 מחייב את כלל בתי-הספר לקיים פעילות בלתי פורמלית משעת סיום הלימודים בבית-הספר עד לשעה 17:30 (Council of Europe, 2009). יש לציין ששיעור ההשתתפות של נשים בשוק העבודה בכמה מהמדינות האלה ממילא גדול מאוד, ולכן התוכניות לא בהכרח נועדו להעלותו.

למרות ההתפתחויות הרבות בתחום ההסדרים לילדים בגיל בית-הספר בשנים האחרונות, ספרות המחקר העוסקת בהשפעת מסגרות לטיפול בילדים על תעסוקת הורים מתמקדת רובה ככולה בגיל הרך, וכמעט אינה עוסקת בילדים בגילים אלו. השפעת מסגרות לטיפול בילדים מבוגרים יותר על תעסוקת הורים נמנית דרך קבע בין הפערים הקיימים בידע.

אף שאחת ממטרותיהן המוצהרות של תוכניות אלו היא סיוע להורים ביצירת איזון בין דרישות מקום העבודה לבין חיי המשפחה שלהם, מחקרי ההערכה המלווים את התוכניות הם בעלי אופי איכותני, ובוחנים עמדות הורים על התוכניות, בדרך כלל מתוך התמקדות בהשפעתן על תלמידים (Hegewisch & Gornick, 2011).

במחקר שנערך באוסטרליה ועסק במסגרות משלימות ותעסוקת אימהות נמצא כי עד 20% מן האימהות העובדות משתמשות בשירותי טיפול בילדים לאחר שעות הלימודים, ושיעורן פוחת עם העלייה בגיל הילד וככל שמספר שעות העבודה של האם קטן יותר. חלק קטן מאוד מן האימהות לילדים בגיל בית-הספר שאינן עובדות ציינו כי הזמינות והנגישות של מסגרות לטיפול בילדים היו שיקול חשוב בהחלטתן שלא לעבוד. החסמים לשימוש במסגרות משלימות שצינו האימהות שהשתתפו במחקר הם בין השאר איכות המסגרת, התאמה של שעות העבודה לשעות הפעילות של המסגרת, חוסר רצון של הילדים להשתתף בה, השפעת השהות במסגרת על הילדים ורצון לבלות יותר זמן עמם ועלות המסגרת, בייחוד כאשר יותר מילד אחד במשפחה נזקק לה (Hand & Baxter, 2012).

במחקר שליווה תוכנית מקיפה למימון מסגרות משלימות לתלמידי בית-ספר בבריטניה נמצא, בהתבסס על דיווחי הורים, כי 6% מן ההורים המשתתפים בתוכנית מצאו עבודה, 16% הגדילו את מספר שעות העבודה שלהם, 3% החלו בלימודים או בהכשרה ו-3% הגדילו את מספר השעות שהם יכולים לייחד ללימודים או להכשרה. 60% מהם דיווחו כי השתתפות ילדיהם בתוכנית לא השפיעה על עבודתם. ההשפעות על העבודה של הורים היו ניכרות יותר באזורים חלשים, בקרב משפחות חד-הוריות ומשפחות בעלות הכנסה נמוכה ובקרב מי שילדיהם השתתפו בתוכנית יותר משנה. כמו כן כ-35% מן ההורים דיווחו על גידול בהכנסתם. השפעות נוספות של השתתפות ילדים בתוכנית לפי דיווחי הורים הן יכולת טובה יותר לאזן בין חיי המשפחה לעבודה, צמצום מספר ההיעדרויות מהעבודה ומשכן, יכולת טובה יותר להתרכז בעבודה, סיפוק גדול יותר מן העבודה ויכולת רבה יותר לקדם תוכניות עתידיות לעבודה וללימודים (Convery, 2003).

בשווייץ יש הבדלים ניכרים בין הקנטונים במדיניות הנוגעת למסגרות משלימות ולהיצע שלהן. באחדים מן הקנטונים חוקי החינוך מחייבים את הרשויות המקומיות להציע מסגרות מסוג זה לילדים בגילי בית-ספר. במחקר שערך המכון למחקר כלכלי אמפירי באוניברסיטת גאלן נבחנה ההשפעה של הגדלת היצע המסגרות על עבודת הורים באמצעות השוואה בין הורים המתגוררים באזורים גיאוגרפיים סמוכים אך בקנטונים שונים. החוקרים מצאו כי הגדלת היצע המסגרות המשלימות הובילה לעלייה בשיעור האימהות העובדות במשרה מלאה מ-4% ל-12%. בד בבד ירד שיעור האבות המועסקים במשרה מלאה מ-96% ל-87%. מתוצאות אלו הסיקו החוקרים כי מסגרות משלימות תורמות לקידום השתתפות נשים בשוק העבודה ולחלוקה שווה של התעסוקה בין הורים (Felfe, Lechner & Thiemann, 2013).

מחקרים עדכניים שנעשו באוסטרליה עוסקים בהשפעת מחירי מסגרות טיפול בילדים על החלטת אימהות לצאת לעבודה ועל מספר שעות העבודה שלהן ובהשפעת הנגישות והאיכות של מסגרות טיפול בילדים על עבודתן של אימהות. מחקרים אלו אינם מבחינים בין אימהות לילדים בגיל הרך לאימהות לילדים בגיל בית-ספר יסודי. המחקרים מבוססים על ממצאי סקר לאומי שנערך באוסטרליה בהוצאות על מסגרות טיפול בילדים, במספר השעות שילדים שוהים במסגרות האלה ובעמדות של הורים בנוגע הזמינות של מסגרות איכותיות. במחקר הראשון נמצא כי אימהות לילדים עד גיל 15 שמתגוררות באזורים שיש בהם דיווחים רבים יותר על קשיים הנובעים מזמינות לא מספקת של מסגרות לטיפול בילדים, מאיכותן או מעלותן עובדות פחות מאימהות שמתגוררות באזורים שבהם דיווחים מועטים יותר על קשיים מסוג זה (Breunig & Gong, 2010).

במחקר השני נמצא קשר בין עלות מסגרות לטיפול בילדים לבין החלטה של אימהות נשואות לילדים עד גיל 13 לצאת לעבודה: כל עלייה של 1% במחירי מסגרות הטיפול בילדים עשויה להביא לירידה של 0.3% בשיעור התעסוקה של אימהות נשואות ולירידה של 0.7% במספר שעות העבודה שלהן (Gong, Breunig & King, 2010).

מחקר אמפירי של חוקרים מאוניברסיטת צ'ילה התמקד בהשפעה של הארכת יום הלימודים לילדים בגיל בית-ספר יסודי על תעסוקת אימהות. בשנת 1996 הכריזה ממשלת צ'ילה על מעבר של בת-הספר לתוכנית לימודים ביום מלא ועל ביטול שיטת הלימודים במשמרות במסגרת רפורמה שנועדה לשפר את איכות החינוך ולצמצם את האי-שוויון. הרפורמה יושמה בהדרגה במחוזות המדינה. ממצאי המחקר מצביעים על השפעה חיובית ניכרת של הרפורמה על השתתפות של אימהות בכוח העבודה

ועל תעסוקת אימהות, אך על השפעה שלילית על מספר שעות העבודה שלהן (Contreras, Sepulveda & Cabrera, 2010).

בישראל, במחקר של ישורון (2012) נבחנה השפעת ההחלה ההדרגתית של יום חינוך ארוך בבת-ספר יסודיים בישראל על תעסוקת אימהות. נבדקו בו השתתפות בכוח העבודה, תעסוקה ושעות העבודה של אימהות לילדים בני 5-14 ביישובים שבהם חל חוק יום חינוך ארוך וביישובים שבהם הוא לא חל באמצעות נתונים מסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ממצאי המחקר אינם מצביעים על השפעה מובהקת של זכאות ליום חינוך ארוך על השתתפות נשים בכוח העבודה, על תעסוקתן או על מספר שעות העבודה השבועיות שלהן. במחקר הועלו כמה הסברים אפשריים לממצאים אלו, ובהם הארכה קצרה של יום הלימודים שלא די בה לאפשר לאימהות העובדות במשרה חלקית לעבור למשרה מלאה, אי-יישום יום חינוך ארוך באחד מימי השבוע וחוסר הלימה בין החופשות בבת-הספר לחופשות מעבודה הנהוגות במשק.

3. השערות המחקר

הספרות האמפירית בתחום כלכלת העבודה מבחינה בין שתי תגובות אפשריות של היצע העבודה על תמריצים חיצוניים כגון שינויי החקיקה: תגובת מעבר (extensive response) ותגובת תוספת (intensive response). תגובת המעבר מתרחשת כאשר פרט עובר ממצב של חוסר תעסוקה למצב של תעסוקה או להפך, כלומר היצע עבודה גדל או קטן בקפיצה לא שולית. לעומת זאת, תגובת התוספת היא שינוי אינקרמנטלי במספר שעות עבודה של מועסק שאינה מלווה בכניסה או ביציאה משוק העבודה.

בגיבוש השערות בדבר סוג התגובה ועוצמתה בקבוצות מסוימות של אוכלוסיית המחקר יש להביא בחשבון את מצב התעסוקה הדומיננטי בקרבן ערב שינוי החקיקה הנחקר. למשל, בשנת 1997, בקרב כלל הנשים היהודיות עם ילדים היה שיעור התעסוקה כ-71%, ואילו בקרב כלל הנשים הערביות עם ילדים הוא היה כ-20% (עבודה ושכר, פרסומי היובל, 2000). מכאן שבקרב יהודיות צפויה תגובת תוספת (הגדלת שעות עבודה) חזקה יותר, ואילו בקרב ערביות צפויה תגובת מעבר (השתלבות בשוק העבודה).

מאחר שנתוני מס הכנסה אינם מספקים מידע על שעות העבודה אלא רק על מספר חודשי העבודה בשנה, ההשערה הראשונה היא שבקרב יהודיות אפשר לצפות לשינוי חיובי בהכנסה מעבודה, ללא שינוי במספר חודשי העבודה השכירה.

ההשערה השנייה היא שבקרב ערביות אפשר לצפות לשינוי חיובי במספר חודשי העבודה בעקבות הנהגת יום חינוך ארוך ולשינוי מינורי בהכנסה לעומת יהודיות.

כמו כן, אפשר לצפות שבקרב אימהות במשפחות חד-הוריות תהיה תגובה הדרגתית חיובית מובהקת, משום שמלכתחילה שיעור השתתפותן בכוח העבודה האזרחי גדול יחסית – כ-65% בשנת 1997 לעומת כ-60% בקרב נשים נשואות (שמש, 2005). ב-2007 הגיע שיעור השתתפותן של נשים חד-הוריות בכוח העבודה האזרחי ל-74.1% (סקר כוח-אדם, 2008).

אשר להשפעת הגורמים המפקחים, על סמך ממצאי הספרות שהוצגו אפשר להעלות כמה השערות: לרמת ההכנסה של האב תהיה השפעה שלילית, הן על חודשי עבודה והן על הכנסה, ואילו להפרש ההכנסה של האב תהיה השפעה חיובית, בשל מתאם חיובי בין בני הזוג ביכולת השתכרות בטווח הקצר, מעמדה של אם כמפרנס שני בטווח הארוך ותפקידה המסורתי כאחראית לטיפול בילדים ובמשפחה על חשבון פיתוח קריירה בשוק העבודה ("השפעת תחלופה", במונחים כלכליים).

להשכלה יש השפעה חיובית הן על היצע העבודה והן על ההכנסה.

לקצבת ילדים יש השפעה שלילית ("השפעת הכנסה", במונחים כלכליים).

4. שיטת המחקר

4.1 אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר מורכבת מאימהות שיש להן לפחות ילד אחד שלומד בבית-ספר יסודי ביישוב שבו הוחל צו יום חינוך ארוך בשנת 1998 (לרשימת היישובים המשתתפים במחקר ראו נספח 6). השפעת יום חינוך ארוך נבדקה באמצעות השוואת חודשי תעסוקה והכנסה של אימהות לילדים בחינוך היסודי בשלוש השנים שלפני שינוי החוק, כלומר בשנים 1996-1998, לשלוש השנים שאחרי שינוי החוק, כלומר בשנים 1999-2001. כדי להבטיח את עקביות הממצאים שימשו במחקר שתי קוהורטות של אימהות לילדים בחינוך היסודי – בשנת 1998 ובשנת ב-1999. בשנת 1998 השתתפו 17.5% מהילדים במחקר ובשנת 1999 – 14.76%.

4.2 יצירת בסיס הנתונים

מרשימת הרשויות המקומיות שחל עליהן צו יום חינוך ארוך נלקחו יישובים שכל התלמידים בהן למדו במסגרות של יום חינוך ארוך, וכן חמישה יישובים שבהם שיעור התלמידים ביום חינוך ארוך היה 80% לפחות (אלה מסומנים ב-*** בטבלה שבנספח 6). נתוני התלמידים שלמדו בבתי-ספר יסודיים (בחינוך הרגיל) ביישובים הללו בשנים 1998-1999 נגזרו מקובצי תלמידים של משרד החינוך. בקבצים הובאו נתונים על מגזר, פיקוח, כיתה, השכלת האם וסמל היישוב שבית-ספר שוכן בו. כל אחד מהקבצים מוזג במרשם האוכלוסין כדי לאפשר זיהוי של האימהות של התלמידים ולהוסיף משתנים דמוגרפיים של האם. בסיום הכנת קובץ האימהות הוספו נתוני התעסוקה. מספר התצפיות והמשתנים בכל אחד מהשלבים מפורט בלוח 1 להלן.

לוח 1: שלבי העבודה ומספר התצפיות

הפעולה	שנה	מספר תצפיות	משתנים שצורפו לקובץ
גזירת תלמידים בבתי ספר ביישובים שהופעל בהם יום חינוך ארוך בתשנ"ט	1998	92,760	מגזר, פיקוח, כיתה, השכלת האם, סמל יישוב בית ספר
	1999	82,117	
איתור האימהות במרשם האוכלוסין	1998	92,737	ארץ לידה, תאריך עלייה, מצב משפחתי, קבוצת אוכלוסייה, סמל יישוב מגורים, שנת לידה
	1999	82,093	
חישוב מספר הילדים של כל אם לפי מרשם האוכלוסין			מספר ילדים בחינוך היסודי לפי קובץ תלמידים, מספר ילדים בגיל יום חינוך ארוך (5-14), מספר ילדים עד גיל 18, גיל הילד הצעיר, מספר ילדים לפי קבוצת גיל: 0-4, 5-9, 10-14, 15-17
יצירת קובץ ברמת רשומת אם והוספת משתני הכנסה	1998	56,291	לכל קובץ הוספו משתנים בשלוש השנים שלפני שנת הקובץ ואחריה: הכנסות משכר והכנסה עסקית, מספר חודשי עבודה בשנה, ענף כלכלי, מספר משרות,
	1999	52,448	

תשלומי מס הכנסה, ביטוח בריאות וביטוח לאומי			
חישוב משתני הכנסה ברוטו במחירים שוטפים והפיכתם למחירים קבועים, חישוב תשלומי מס הכנסה, ביטוח בריאות וביטוח לאומי לצורך חישוב ההכנסות נטו במחירים קבועים, חישוב ההכנסה נטו של המשפחות; חישוב שכר ממוצע של האם ברוטו ונטו; חישוב השכר של האב ברוטו ונטו			הוספת משתנים כלכליים מחושבים
אשכול חברתי-כלכלי של יישוב, חישוב קצבת ילדים לפי מספר ילדים, רמת דתיות של האם על סמך פיקוח בית-הספר של ילדיה			הוספת משתנים אחרים

4.3 הגדרות משתנים

לצורך ניתוח הרגרסיה חושבו כמה משתנים נוסף על המשתנים המוזכרים בלוח 1:

משתנה מוסבר

הפרש הכנסה – הפרש בין שכר נטו שנתי של שנתיים עוקבות במחירים קבועים לאם.

משתנים מסבירים מחושבים

אחוז שינוי השכר לנשים עובדות במשק – לכל אם הוצמד שיעור השינוי במשק בקרב נשים המשתייכות לקבוצה המתאימה לה מארבע האפשרויות האלה:
 אימהות יהודיות שגיל הילד הקטן ביותר שלהן הוא 0-4.
 אימהות ערביות שגיל הילד הקטן ביותר שלהן הוא 0-4.
 אימהות יהודיות שגיל הילד הקטן ביותר שלהן מעל 5.
 אימהות ערביות שגיל הילד הקטן ביותר שלהן מעל 5.

הפרש הכנסת אב באלפים – הפרש בין שכר נטו שנתי של שנתיים עוקבות של במחירים קבועים לאב.

4.4 סטטיסטיקה תיאורית

לוח 2: סטטיסטיקה תיאורית של המשתנים במחקר

שנת הקובץ		שנת הקובץ		אופניות	משתני המחקר
קוהורט 1999		קוהורט 1998			
52,448		56,291			כלל האימהות
אחוז	שכיחות	אחוז	שכיחות		
100.00	52,448	100.00	56,291	סך הכול	ארץ לידה של האם
70.35	36,896	68.27	38,430	יליד הארץ	
29.65	15,552	31.73	17,861	יליד חו"ל	
100.00	52,448	100.00	56,291	סך הכול	מצב אישי של האם
1.41	738	1.36	766	רווקה	
90.78	47,613	90.19	50,772	נשואה	
6.02	3,155	6.39	3,597	גרופה	
1.80	942	2.05	1,156	אלמנה	
100.00	52,448	100.00	50,291	סך הכול	קבוצת אוכלוסייה ודת
57.17	29,982	59.04	33,233	יהודייה ואחרת	
42.83	22,466	40.96	23,058	מוסלמית	
100.00	29,917	100.00	33,132	סך הכול	רמת דתיות של אימהות יהודיות ⁸
60.97	18,239	62.16	20,595	חילוני	
28.89	8,643	29.06	9,627	דתי	
10.14	3,035	8.78	2,910	חרדי	

לוח 3 : מדדי המשתנים הכלכליים בקרב אימהות עובדות

התפלגות באחוזים		מדד	משתני המחקר
קוהורט 1999	קוהורט 1998		
48.00%	48.13%		שיעור אימהות עובדות
9.83	9.78	ממוצע	ממוצע חודשי עבודה אימהות*
3.44	3.45	סטיית תקן	
41,425	37,734	ממוצע	הכנסה משכר אם נטו**
36,205	29,158	סטיית תקן	

* חודש אחד בשנה לפחות.

** מחירים שוטפים מעבודה שכירה ו/או עסקית (ש"ח לשנה).

⁸ רמת דתיות של אימהות יהודיות – משתנה מחושב לפי פיקוח בתי-הספר של הילדים.

שיעור האימהות המועסקות

בשנים 1997-2000 חלה עלייה בשיעור האימהות המועסקות כל השנה (12 חודשים). לוח 4 מלמד על השיעורים ועל מגמות השינוי משנת 1997 עד שנת 2000.

יש לציין שלא נמצאו כל הבדלים בין קוהורט האימהות של שנת 1998 לקוהורט האימהות של שנת 1999. העלייה בשיעורים ניכרת בעיקר בקרב אימהות במגזר העברי. בקרב אימהות לתלמידי החינוך הממלכתי היה שיעור העובדות 12 חודשים 42% ב-1997 ו-49% ב-2000; בקרב אימהות לתלמידי החינוך העברי הממלכתי-דתי היה השיעור 42% ב-1997 ו-46% ב-2000; בקרב תלמידי החינוך העברי החרדי השיעורים נמוכים יותר אך העלייה בשיעור עם השנים ניכרת: 30% ב-1997 ו-35% ב-2000; בקרב אימהות לתלמידי החינוך הערבי השיעורים נמוכים: 8.5% ב-1997 ו-10.5% ב-2000.

העלייה בשיעור העובדות כל חודשי השנה הייתה הדרגתית פרט לאימהות לתלמידי החינוך העברי החרדי, שאצלן כאמור חלה עלייה ניכרת עד שנת 2000.

יש להדגיש שבעשורים האחרונים חל גידול מתמיד בשיעור התעסוקה של נשים בכלל ושל אימהות בפרט. בקרב נשים יהודיות עם ילדים היה שיעור ההשתתפות בכוח העבודה באמצע שנות ה-70 כ-37%, באמצע שנות ה-80 הוא היה כ-56%, ובאמצע שנות ה-90 הוא הגיע לכ-70% (פרסומי יובל, 2000). יודגש כי מגמה רב-שנתית זו אפיינה את שוק העבודה הישראלי לפני התקופה הנחקרת ובמהלכה, וביטוי לכך אפשר למצוא בנתוני לוח 4. לפיכך, מטרת המחקר היא לזהות שינויים בהיצע העבודה ובהכנסה שמיוחסים לשינוי חקיקה ספציפי זה בניכוי המגמה הכללית. הדבר נעשה באמצעות המודל הסטטיסטי של המחקר בשיטה מכונה "הפרשי-הפרשים", כפי שמוסבר בהמשך.

לוח 4: אחוז אימהות שעבדו 12 חודשים בשנה, לפי פיקוח ושנה

חינוך ערבי	חינוך עברי חרדי	חינוך עברי ממלכתי-דתי	חינוך עברי ממלכתי	חינוך ערבי	חינוך עברי חרדי	חינוך עברי ממלכתי-דתי	חינוך עברי ממלכתי	
קוהורט 1999				קוהורט 1998				
8.68	29.46	39.11	41.85	8.69	30.38	39.80	42.38	1997
9.26	31.73	41.79	43.80	9.31	31.52	42.52	44.40	1998
9.90	30.53	44.94	47.34	9.98	30.91	45.24	47.79	1999
10.36	34.20	45.18	48.42	10.42	34.85	45.78	48.81	2000

הכנסה שנתית

במחקר נבחנה ההכנסה השנתית במחירים קבועים של אימהות שגיל ילדם הצעיר ביותר היה 6-12, כלומר אימהות שילדם הצעיר ביותר אמור להיות תלמיד בית-ספר יסודי, ביישובים שבהם הופעלה תוכנית יום חינוך ארוך. בלוח 5 מוצגות ההכנסות השנתיות הממוצעות של האימהות לפי מגזר ופיקוח. בקרב אימהות במגזר העברי ניכרה עלייה בהכנסה הממוצעת השנתית, ואילו בקרב אימהות במגזר הערבי ההכנסה הממוצעת נשארה קבועה. אימהות לתלמידי החינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי משתכרות שכר דומה. בשנת 1997 השתכרו האימהות 46,000 ש"ח בממוצע, ובשנת 2000 – כ-52,000 ש"ח בממוצע. העלייה התלולה חלה בשנת 1999.

בחינוך העברי אימהות לתלמידי החינוך החרדי השתכרו פחות בתקופה זו. כמו כן נמצאו הבדלים בין הקוהורט של 1998 לקוהורט של 1999 – האימהות בקוהורט 1999 השתכרו בממוצע 3,000 ש"ח יותר. העלייה בהכנסה של האימהות לא הייתה הדרגתית והיא חלה בשנת 2000, ואילו בשנים 1997-1999 לא חלו שינויים בהכנסה הממוצעת. בקוהורט של 1998 ההכנסה הממוצעת לשנת 1997 הייתה 37,000 ש"ח ולשנת 2000 – 40,000 ש"ח.

בקרב אימהות לתלמידי החינוך הערבי ההכנסה הממוצעת השנתית נשארה קבועה כל התקופה (1997-2000), והיא כמחצית ההכנסה של אימהות לתלמידי החינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי. בקוהורט של 1998 ההכנסה הממוצעת הייתה כ-24,000 ש"ח, ובקוהורט של 1999 היא הייתה גבוהה יותר ב-1,000-1,500 ש"ח.

לוח 5: הכנסה שנתית של אימהות שילדם הצעיר בן 6-12, לפי פיקוח ושנה, בשקלים

	חינוך עברי וממלכתי-דתי		חינוך ערבי וממלכתי-דתי		חינוך ערבי וממלכתי-דתי	
	ממלכתי-דתי	חרדי	ממלכתי-דתי	חרדי	ממלכתי-דתי	חרדי
	קוהורט 1999			קוהורט 1998		
1997	43,921	36,997	23,813	44,539	39,905	25,067
1998	45,953	37,659	23,724	46,511	40,336	24,972
1999	51,419	37,596	24,263	52,441	40,500	25,573
2000	52,104	40,017	24,518	53,015	43,066	25,929

4.5 שיטת האמידה

כדי לבדוק את ההשערה שהפעלת יום חינוך ארוך תביא להגדלת ההשתתפות של אימהות בכוח העבודה האזרחי (הכנסות ומספר חודשי העבודה) נערכה רגרסיה ליניארית רבת משתנים. המשתנה המוסבר הוא הפרש בין שכר נטו שנתי של האם בשנתיים עוקבות, במחירים קבועים. נבנה קובץ נתונים ונאספו בו נתוני ההכנסה ומספר חודשי העבודה של כל האימהות בשתי הקוהורטות (1998 ו-1999) ביישובים שבהם יושם חוק יום חינוך ארוך. נלקחו ההכנסות בשנים 1997-2000, ונבנו שני פאנלים בעבור אימהות ובהם ההכנסות לפני יישום החוק ואחריו (השנה הראשונה שבה יושם החוק במלואו היא 1999).

הקובץ נבנה כך שכל רשומה מייצגת שנת אם. לאחר מכן נעשה ניתוח נפרד של נתוני אימהות שעבדו שנתיים עוקבות (קבוצת האימהות "עבדה-עבדה"), וניתוח נפרד של כלל האימהות פרט לאימהות שלא עבדו שנתיים עוקבות.

כדי לבדוק אם יש הבדלים בין אימהות במגזר היהודי לאימהות במגזר הערבי בתרומת החוק הוכנס לרגרסיה פיקוח על משתנה דת (יהודייה, לא יהודייה).

5. ממצאים

5.1 מספר חודשי עבודה לפני יישום חוק יום חינוך ארוך ואחריו

בלוח 6 מופיעות תוצאות הרגרסיה שנעשתה על אוכלוסיית האימהות שעבדו ברציפות שנתיים עוקבות. המשתנה המוסבר הוא ההפרש במספר חודשי העבודה השנתיים בשנתיים העוקבות. לא נמצאה השפעה מובהקת של יישום חוק יום חינוך ארוך על מספר חודשי העבודה. נמצאה השפעה שלילית להיות האימהות נשואות, כלומר, אצל אימהות לא נשואות (חד-הוריות) חל גידול במספר חודשי העבודה. ממצא זה חשוב מאוד מבחינת מדיניות עידוד תעסוקה בקרב אימהות חד-הוריות, שכן הנהגת יום חינוך ארוך הייתה להן לעזר בהגדלת מספר שעות העבודה האפשריות.

לוח 6: ההפרש במספר חודשי העבודה בקבוצת האימהות עבדה-עבדה, כלל אימהות

הפרש במספר חודשי העבודה		משתנים מסבירים
1999	1998	
0.1569	0.1495	יום חינוך ארוך
0.1078**	0.0673	דת (יהודייה)
- 0.0663	- 0.0269	אינטראקציה
		יום חינוך ארוך*דת
- 0.1763***	- 0.2187***	מצב משפחתי (נשואה)
- 0.0663	- 0.0097*	אינטראקציה
		יום חינוך ארוך*מצב משפחתי
0.0303***	0.0293***	גיל
- 0.0006***	- 0.0005***	גיל בריבוע
- 0.0077**	- 0.0073**	השכלת האם
- 0.0008***	- 0.0006**	הכנסת האב, באלפים
1.1909***	0.8309***	הפרש הכנסת אב, באלפים
0.0146**	0.0076	גיל הילד הצעיר
0.0998*	0.1533**	מספר ילדים בגיל 0-4
0.0397	0.0535	מספר ילדים בגיל 15-17
0.0999**	0.0609	מספר ילדים בגיל יום חינוך ארוך
- 0.0147**	- 0.0133**	קצבת ילדים, באלפים
- 0.0255**	- 0.0156	מדד חברתי-כלכלי
0.0051	0.0042	R בריבוע
76,090	85,976	מספר תצפיות

*** P<0.001, ** P<0.05, * P<0.1.

למשתנה הגיל יש השפעה חיובית, כלומר, ככל שעולה גיל האימהות כך עולה מספר חודשי העבודה. למשתנה ההשכלה יש השפעה שלילית, כלומר, בקרב אימהות משכילות יותר הפרש חודשי עבודה בשנתיים עוקבות היה קטן מזה של אימהות לא משכילות, כשיתר הגורמים קבועים. ממצא זה נוגד לכאורה את הסברה הרווחת שלהשכלה יש השפעה חיובית על היצע העבודה. שני גורמים שמאפיינים את אוכלוסיית המחקר עשויים להסביר זאת: האחד, ייתכן שאימהות משכילות צמצמו את מספר חודשי עבודה (או הגדילו אותו פחות מהלא-משכילות) ובו בזמן הגדילו את מספר שעות עבודה. הדבר לא נמדד בנתונים שלנו אך אפשר להסיק על כך בעקיפין מההשפעה של השכלה על ההכנסה, כפי שנראה בהמשך. ההסבר השני קשור לכך שגילן הממוצע של אימהות משכילות גבוה מזה של לא משכילות. כידוע, להיצע עבודה של נשים יש צורת ח, דהיינו, הוא עולה בתחילת הקריירה ומצטמצם בסופה. ייתכן ששני הדברים משלימים זה את זה ומסבירים מדוע להשכלה יש השפעה שלילית על ההפרש בין השנים במספר חודשי העבודה בקרב אימהות. נוסף על כך, נמצאה השפעה חיובית של הפרש הכנסות האב, כלומר, לשיפור בהכנסת הייתה תרומה חיובית להפרש במספר חודשי העבודה של האם. ההבדלים בין שתי הקוהורטות אינם ניכרים, למעט ההשפעה החיובית המובהקת על הפרש במספר חודשי העבודה בקרב אימהות יהודיות (להבדיל מערביות) בקוהורט 1999.

5.2 הכנסת אימהות לפני החלת חוק יום חינוך ארוך ואחריו

ניתוח סטטיסטי ברגרסיה לינארית רבת משתנים מאפשר ללמוד על הקשרים בין מאפייניהן הדמוגרפיים, הכלכליים והחברתיים של אימהות ביישובים שבהם הוחלה תוכנית יום חינוך ארוך לבין השינויים התעסוקתיים אצל האם. בפרק זה נבחן את ההשפעה של המאפיינים האלה על ההפרש בהכנסות הנטו השנתיות של האימהות (במחירים קבועים).

בלוח 7 מופיעות תוצאות הרגרסיה על אוכלוסיית האימהות שעבדו ברציפות שנתיים עוקבות. לא נמצאו הבדלים בתוצאות הרגרסיה בין שתי הקוהורטות של האימהות (שנת 1998 ושנת 1999) חוץ ממספר הילדים וגיל הילד הצעיר.

בשנים שבהן הופעלה תוכנית יום חינוך ארוך עלה הפרש ההכנסות השנתי במידה ניכרת, דהיינו, ניכרה השפעה חיובית, ויום חינוך ארוך תרם לעליית ההפרש בין ההכנסות השנתיות. בעבור הקוהורט של 1998 הגידול בהפרש בין ההכנסות היה 1,605 ש"ח לשנה לעומת הפרש ההכנסות לפני שיושמה התוכנית, ובעבור קוהורט 1999 הגידול בהפרש בין ההכנסות היה 2,064 ש"ח.

השפעה חיובית מובהקת של התוכנית על גידול בהכנסות ניתן למצוא עבור משתנה הגיל – כלומר ככל שגיל האם גבוה יותר יש קשר חיובי עם הגידול בהכנסות, אגב, ההשפעה הולכת ומתמתנת בגילים מבוגרים יותר (מעיד על כך המקדם השלילי המובהק של המשתנה גיל בריבוע). המדד החברתי כלכלי של יישוב המגורים נמצא גם הוא בקשר חיובי עם הגידול בהכנסות, וכן גם מספר שנות הלימוד של האם (קשר חיובי בין השכלה לבין גידול ההכנסה). הממצא האחרון תומך בהסבר אפשרי שנדון בהקשר של התרומה השלילית של ההשכלה להפרש במספר חודשי העבודה.

גם לשינויים בהכנסות של האב יש קשר חיובי לגידול בהכנסות האם, אך חשוב לציין שלרמת ההכנסה של האב יש השפעה ממתנת על הגידול בהכנסות של האם.

נמצא הבדל בין הקוהורטות בהשפעת מספר הילדים וגיל הילדים על הגידול בהכנסות האם. לא נמצא קשר מובהק בין המשתנים הללו בקוהורט 1998, ברם, בקוהורט 1999 נמצא קשר חיובי בין מספר הילדים (בכל קבוצות הגיל) לבין גידול בהכנסות, ונמצא גם שככל שגיל הילד הצעיר ביותר גבוה יותר הכנסת האם גדלה יותר.

בניתוח קבוצת האימהות שעבדו שנתיים עוקבות נבדקו גם השינויים השנתיים בשכר. לכל אם הוצמד אחוז השינוי במשק בקרב נשים (לפירוט בניית המשתנה ראו בפרק שיטת המחקר – הגדרת משתנים מסבירים). מניתוח ממצאי הרגרסיה עולה שיש קשר חיובי מובהק בין אחוז עליית השכר השנתי במשק לבין השכר השנתי של האימהות באוכלוסיית המחקר. על כל 1% של עליית השכר של האימהות המקבילות במאפייניהן עלה שכרם השנתי של האימהות בקוהורט 1998 ב-58 ש"ח, נוסף על התוספת השנתית (בסכום של כ-1,600 ש"ח) בשנות ההפעלה של יום חינוך ארוך. שכן השנתי של האימהות בקוהורט 1999 עלה ב-66 ש"ח, נוסף על התוספת השנתית בשנות ההפעלה של יום חינוך ארוך (בסכום של יותר מ-2,000 ש"ח).

לוח 7: הפרש הכנסה בקבוצת האימהות עבדה-עבדה, כלל אימהות

הפרש הכנסה		משתנים מסבירים
1999	1998	
2,064.37***	1,604.51**	יום חינוך ארוך
235.87	379.11	דת (יהודייה)
-447.42	-342.43	אינטראקציה
		יום חינוך ארוך*דת
-162.25	-265.74	מצב משפחתי (נשואה)
-48.32*	-38.67	אינטראקציה
		יום חינוך ארוך*מצב משפחתי
56.66*	131.83***	גיל
-1.96***	-2.72***	גיל בריבוע
81.71***	31.06**	השכלת אם
-3.07***	-2.61**	הכנסת אב, באלפים
5,327.93***	4,826.83***	הפרש הכנסת אב, באלפים
101.49***	11.79	גיל הילד הצעיר
678.81***	284.36	מספר ילדים בגיל 0-4
469.47**	41.87	מספר ילדים בגיל 15-17
587.76**	144.96	מספר ילדים בגיל יום חינוך ארוך
-108.92***	-52.59*	קצבת ילדים, באלפים
193.39***	219.08***	מדד חברתי-כלכלי של יישוב
67.77***	58.68***	אחוז שינוי שכר לנשים עובדות במשק
0.04	0.04	R בריבוע
77,269	85,976	מספר תצפיות

*** P<0.001 **, P<0.05 * ,P<0.1 .

בלוח 8 מופיעות תוצאות הרגרסיה שנעשתה בעבור כל האימהות פרט לאימהות שלא עבדו כלל שנתיים עוקבות, כלומר ברגרסיה נכללות לצד האימהות שעבדו שנתיים עוקבות גם אימהות שעבדו שנה אחת ובשנה העוקבת לא עבדו ואימהות שלא עבדו שנה אחת ובשנה העוקבת עבדו. כשמשווים תוצאות רגרסיה זו לאלה של רגרסיה קודמת שנעשתה בעבור אימהות שעבדו שנתיים עוקבות, אפשר ללמוד על עוצמת תגובת המעבר (נושא שנדון בהצגת השערות המחקר). נמצאו כמה הבדלים לעומת ממצאי לוח 7. ראשית, עוצמת השפעת יום חינוך התבטאה בשתי הקוהורטות בעלייה של כ-500 ש"ח. פירוש הדבר הוא שתגובת המעבר חזקה יותר מתגובת התוספת. כמו כן, הוספת אוכלוסיית האימהות שהשתנה מצב התעסוקה שלהן הפכה את השפעת הדת ואת האינטראקציה בין

יום חינוך ארוך לדת למובהקת (הן מקזזות זו את זו). שני ממצאים אלו הם כנראה פועל יוצא של הרכב שתי הקבוצות החדשות ברגרסיה זו – אימהות שלא עבדו באחת השנים העוקבות, ומשקלן הגדול יותר של האימהות הערביות בקבוצת האלה מאשר בקבוצת האימהות שעבדו שנתיים.

לוח 8: הפרש הכנסה לקבוצות עבדה-עבדה, לא עבדה-עבדה, עבדה-לא עבדה, כלל אימהות

הפרש הכנסה		משתנים מסבירים
1999	1998	
2,569.91***	2,082.23***	יום חינוך ארוך
359.75*	452.76**	דת (יהודייה)
- 539.92**	- 495.92**	אינטראקציה
		יום חינוך ארוך*דת
185.38	56.05	מצב משפחתי (נשואה)
- 53.43**	- 39.95*	אינטראקציה
		יום חינוך ארוך*מצב משפחתי
59.94**	122.41***	גיל
- 1.84***	-2.41***	גיל בריבוע
95.28***	34.69**	השכלת אם
- 3.58***	- 3.09***	הכנסת אב, באלפים
9,452.76***	9,174.03***	הפרש הכנסת אב, באלפים
81.70**	5.32	גיל הילד הצעיר
204.78	27.57	מספר ילדים בגיל 0-4
236.30	- 149.98	מספר ילדים בגיל 15-17
284.50	- 66.17	מספר ילדים בגיל יום חינוך ארוך
- 58.62**	- 15.22	קצבת ילדים, באלפים
214.27***	248.62***	מדד חברתי-כלכלי
0.04	0.04	R בריבוע
97,191	107,220	מספר תצפיות

*** P<0.001 **, P<0.05 * ,P<0.1

בלוח 9 מסוכמות תוצאות הרגרסיה שנעשתה בעבור האימהות היהודיות בלבד אשר עבדו ברציפות שנתיים עוקבות. בחינת אימהות יהודיות בלבד מאפשרת לנו לבדוק את ההשפעה הדיפרנציאלית של יום חינוך ארוך על אימהות שילדיהן לומדים במוסדות בכל אחד מסוגי הפיקוח שהגדיר משרד החינוך – ממלכתי, ממלכתי-דתי וחינוך חרדי – שמשקפים בדרך כלל את מידת הדתיות באוכלוסייה היהודית (חילונים, דתיים וחרדים). התוצאות מלמדות כי לרמת הדתיות יש קשר דיפרנציאלי הגידול בהכנסת האם. אצל אימהות במשפחות דתיות וחרדיות נמצאה קורלציה שלילית עם גידול ההכנסה, קרי, אצל אימהות ממשפחות דתיות או חרדיות הגידול בהכנסות השנתיות היה פחות (ברגרסיה פיקוח על מספר הילדים של האם).

ממצא נוסף הוא הקשר השלילי עבור אימהות ילידות הארץ (בהשוואה לילידות חו"ל) – כלומר כאשר האם היא ילידת ישראל, הפרש בין ההכנסות השנתיות העוקבות קטן יותר. הממצאים הנוגעים לקשר בין שאר המשתנים הדמוגרפיים והחברתיים-כלכליים לבין הפרש בין ההכנסות השנתיות עוקבות דומים מאוד לממצאים שנמצאו ברגרסיה שנעשתה על כלל האימהות (יהודיות ולא יהודיות).

לוח 9: הפרש הכנסה לקבוצת עבדה-עבדה, אימהות יהודיות בלבד

הפרש הכנסה		משתנים מסבירים
1999	1998	
1777.07**	1369.84**	יום חינוך ארוך
-719.49***	-622.02***	ילידת הארץ
-814.93***	-961.31***	דתי (ביחס לחילוני)
-967.24***	-1167.70***	חרדי (ביחס לחילוני)
-60.87	-234.06	מצב משפחתי (נשואה)
-38.85	-29.08	אינטראקציה
		יום חינוך ארוך* מצב משפחתי
-4.89	98.88**	גיל
-1.01*	-2.13***	גיל בריבוע
85.68***	26.66*	השכלת אם
-3.40***	-2.77**	הכנסת אב, באלפים
5715.19***	5033.34***	הפרש הכנסת אב, באלפים
105.28***	14.62	גיל הילד הצעיר
1003.85***	599.41**	מספר ילדים בגיל 0-4
675.29**	223.52	מספר ילדים בגיל 15-17
834.32***	342.87	מספר ילדים בגיל יום חינוך ארוך
-129.80***	-62.67*	קצבת ילדים, באלפים
230.11**	223.67**	מדד חברתי-כלכלי
180.03***	156.10***	אחוז שינוי הפרש הכנסה לנשים עובדות במשק
0.04	0.04	R בריבוע
63,681	72,084	מספר תצפיות

*** P<0.001 **, P<0.05 *, P<0.1.

בלוח 10 מופיעות תוצאות הרגרסיה שנעשתה בעבור כל האימהות היהודיות פרט לאימהות שלא עבדו כלל שנתיים עוקבות, כלומר נכללות בה לצד אימהות שעבדו שנתיים עוקבות גם אימהות שעבדו שנה אחת ובשנה העוקבת לא עבדו ואימהות שלא עבדו שנה אחת ובשנה העוקבת עבדו. ממצאי הרגרסיה הזאת דומים לממצאי הרגרסיה הקודמת.

לוח 10: הפרש הכנסה לקבוצות עבדה-עבדה, לא עבדה-עבדה, עבדה-לא עבדה, אימהות יהודיות בלבד

הפרש הכנסה		משתנים מסבירים
1999	1998	
2,129.24***	1,618.66**	יום חינוך ארוך
- 629.78***	- 519.35***	ילידת הארץ
- 838.33***	- 931.44***	דתי
- 1,179.34***	- 1,369.79***	חרדי
247.06	91.36	מצב משפחתי (נשואה)
- 58.34*	- 41.40	אינטראקציה
		יום חינוך ארוך* מצב משפחתי
63.36**	150.69***	גיל
- 1.77***	- 2.67***	גיל בריבוע
92.96***	23.79	השכלת אם
- 4.29***	- 3.65***	הכנסת אב, באלפים
9,595.21***	9,174.20***	הפרש הכנסת אב, באלפים
83.92*	0.30	גיל הילד הצעיר
539.67*	271.54	מספר ילדים בגיל 0-4
411.89*	- 7.65	מספר ילדים בגיל 15-17
469.58**	68.67	מספר ילדים בגיל יום חינוך ארוך
- 73.28**	- 18.95	קצבת ילדים, באלפים
295.37***	285.2***	מדד חברתי-כלכלי
0.04	0.04	R בריבוע
76,087	85,864	מספר תצפיות

*** P<0.001, ** P<0.05, * P<0.1.

6. דיון וסיכום

יום חינוך ארוך, המופעל על-פי חוק יום חינוך ארוך, התשנ"ז-1997, נועד בראש ובראשונה לשפר את ההישגים הלימודיים של כלל התלמידים. מטרה משנית של החוק היא להקל על הורים המעוניינים לצאת לעבודה, כפי שנכתב במסקנות הוועדה הציבורית שבעקבות המלצותיה התקבל החוק.

הצו הראשון להחלתו של החוק שהתקבל בכנסת בשנת 1997 קבע כי בשנת 1998 יחול החוק במוסדות חינוך ביישובים שבאשכול הראשון והשני של המדד החברתי-כלכלי, בשכונות שיקום, ביישובי עדיפות לאומית א' וקו העימות וביישובים שנמצא בהם שיעור גבוה של אבטלה.

במחקר זה נבדקו ההשלכות של יישום החוק על שינויים בהכנסת אימהות.

השערת המחקר הראשונה היא שיישום יום חינוך ארוך יביא להגדלת ההשתתפות של אימהות בכוח העבודה האזרחי. המשתנים שנמדדו הם הכנסת האימהות ומספר חודשי העבודה לפני יישום החוק ואחריו.

מניתוח הנתונים עלה כי אכן הייתה תרומה חיובית מובהקת להחלת יום חינוך ארוך על הכנסה אימהות, והיא התבטאה בגידול בהכנסה השנתית של 1,600 עד 2,500 ש"ח, לפי מודלים שונים.

אשר לעלייה במספר חודשי העבודה השנתיים, ההשפעה החיובית של תרומת יישום חוק יום חינוך ארוך אינה מובהקת. פירוש הדבר הוא שהגידול בהכנסה נובע בין היתר מגידול במספר שעות עבודה, דבר שלא נמדד ישירות במחקר זה, ולא דווקא מגידול במספר חודשי התעסוקה.

ההשערה השנייה הייתה שבקרב ערביות יהיה שינוי חיובי במספר חודשי העבודה בעקבות הנהגת יום חינוך ארוך, ושינוי מינורי בהכנסה לעומת יהודיות.

כאמור, ההשפעה החיובית של יישום חוק יום חינוך ארוך על מספר חודשי עבודה אינה מובהקת, אך בקוהורט 1999 נמצאה השפעה חיובית מובהקת בקרב היהודיות ביחס לערביות.

ממצא שמבדיל בין אימהות יהודיות לערביות בהכנסות נמצא בשנות יישום חוק יום חינוך ארוך בלבד (1999 ו-2000) בלוח 8 המתייחס גם לאימהות שעבדו רק באחת משתי השנים שנבדקו במחקר. הפרש ההכנסות מצביע על קשר חיובי בין גידול בהכנסות לבין שייכות למגזר היהודי. עם זאת באינטראקציה של משתנה יום חינוך ודת בלוח זה נמצא כי בשנות יום חינוך ארוך בלבד (1999 ו-2000) הייתה השפעה מובהקת על הפרש ההכנסות השנתיות לטובת האימהות הערביות בהשוואה לאימהות יהודיות. כלומר היתרון של אימהות יהודיות על אימהות ערביות בשנים האלה הצטמצם ביחס לשנים קודמות. משתנים נוספים שנמצאו בקשר חיובי עם הגידול בהכנסות אימהות בעקבות יישום יום חינוך ארוך הם המדד החברתי-כלכלי של יישוב המגורים ביישובים שהשתתפו בתוכנית,⁹ מספר שנות הלימוד של האם ושינויים בהכנסת האב. ככל שהרמה החברתית-כלכלית של היישוב גבוהה יותר, האם משכילה יותר והשינוי בהכנסת הכנסת האב גדול יותר, כך הגידול בהכנסות האם בתקופה שנבדקה גבוה יותר. עם זאת, חשוב לציין כי לרמת ההכנסה של האב יש השפעה ממתנת על הגידול בהכנסות האם.

בכל הנוגע למצבה המשפחתי של האם, נמצא כי תרומת יישום יום חינוך ארוך הייתה ניכרת יותר בקרב אימהות חד-הוריות מבחינת מספר חודשי העבודה. השפעה מובהקת על הפרש ההכנסות

⁹ בהקשר זה יש לזכור כי רוב היישובים שבהם הוחל החוק הם באשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים ביותר, ומיעוטם באשכולות 4 עד 8.

השנתיות לטובת אימהות חד-הוריות לעומת אימהות נשואות נמצאה גם בלוח 8, הבודק את הפרש ההכנסות השנתיות גם אצל אימהות שעבדו רק באחת משתי השנים. נמצא שיום חינוך ארוך תרם לחד-הוריות יותר משתרם לאימהות נשואות. הדבר עשוי להצביע על כך שהגידול בהכנסה ובמספר חודשי עבודה של אימהות חד-הוריות נובע מכניסה לשוק העבודה של אוכלוסייה זו.

כאשר מנתחים את תרומת יישום החוק בקרב הנשים היהודיות בלבד נמצא כי היא באה לידי ביטוי בעיקר בקרב הנשים החילוניות, לאחר מכן בקרב הנשים הדתיות ולבסוף – בקרב הנשים החרדיות.

אפשר להשוות את ממצאי המחקר הזה לאלה של מחקר קודם שבחן את יום חינוך ארוך ואת היצע העבודה של אימהות על-ידי בדיקת הבדלים בהשתתפות נשים בכוח העבודה, התעסוקה שלהן ומספר שעות עבודה. במחקר הקודם שימשו נתוני סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. לא נמצאה בו השפעה מובהקת של יישום יום חינוך ארוך על השתתפות נשים בכוח העבודה, על תעסוקה או על מספר שעות העבודה השבועיות של אימהות עובדות. כמו כן, נמצא בו כי אי-אפשר להסיק מממצאיו על השפעה דיפרנציאלית מובהקת של החוק על קבוצות משנה (נשים לא משכילות או נשים ערביות). הסברים אפשריים לממצאים אלו: הארכה קצרה של יום הלימודים, שלא די בה לאפשר לאימהות העובדות במשרה חלקית לעבור למשרה מלאה; יישום יום חינוך ארוך רק ארבעה ימים בשבוע; חוסר התאמה בין החופשות בבתי-הספר לחופשות מעבודה הנהוגות במשק (ישורון 2012).¹⁰ הסבר אפשרי נוסף לכך שלא נמצאו ממצאים מהותיים נגזר מהדיווח של אימהות לילדים בגיל בית-הספר שאינן עובדות. רק מעטות מהן ציינו כי זמינות ונגישות של מסגרות לטיפול בילדים היו שיקול של ממש בהחלטתן שלא לעבוד. החסמים לשימוש במסגרות משלימות שציינו האימהות שהשתתפו במחקר הם בין השאר איכות המסגרות, חוסר רצון של הילדים להשתתף בהן, השפעת השהות במסגרת על הילדים ורצון לבלות יותר זמן עם (Hand & Baxter, 2012).

נציין את ההבדלים בין המחקר הנוכחי למחקר של ישורון (2012): במחקר של ישורון נגישות לנתוני שעות עבודה, מיעוט נסקרות שילדיהן קיבלו יום חינוך ארוך, הבדלים בלתי נצפים בין מאפייני האימהות שילדיהן קיבלו יום חינוך ארוך ושוק העבודה הפתוח בפניהן לבין מאפייני אימהות בקבוצת ההשוואה, וחוסר יכולת לקשור ברמת הנסקרת היחידה בין אורך יום הלימודים של ילדיה לבין היצע העבודה הפתוח לפניה. הבדלים אלו עשויים להסביר את השוני בממצאים בין המחקר של ישורון למחקר הנוכחי, שבחן קבוצה גדולה של אימהות והשתמש בנתוני הכנסה בפועל. כמו כן, במחקר הנוכחי לא נבחנו שינויים בשעות העבודה של אימהות אלא את ההשלכות על הכנסות האם, שעשויים לנבוע גם מסיבות אחרות מלבד הגדלת מספר שעות העבודה.

ממצאי המחקר הנוכחי עולים בקנה אחד עם ממצאי מחקר עדכני שנערך בשווייץ ונמצא בו כי הגדלת היצע המסגרות המשלימות הביא לעלייה בשיעור האימהות העובדות במשרה מלאה (Felfe, Lechner, Thiermann, 2013). כמו כן הם תואמים ממצאי מחקר איכותני שנערך בבריטניה ובחן עמדות הורים כלפי מסגרות משלימות שבהן השתתפו ילדיהם. במחקר זה 35% מן ההורים דיווחו על גידול בהכנסתם בעקבות השתתפות ילדיהם בתוכנית, ושיעורים קטנים יותר של ההורים מצאו עבודה, הגדילו את מספר שעות העבודה או החלו בלימודים או בהכשרה. עם זאת, שלא כמו במחקר

¹⁰ נזכיר כי בשנת 2012 נכתב במרכז המחקר והמידע של הכנסת מסמך שעסק בפערים בין מספר ימי החופשה הניתנים להורים עובדים לימי החופשה של ילדיהם ממערכת החינוך. על-פי ממצאי המחקר ישראל היא אחת המדינות שבהן הפער בין מספר ימי החופשה של הורים לאלו של ילדיהם הוא הגדול ביותר. מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [ימי חופשה בבתי-ספר יסודיים לעומת ימי חופשה במשק – סקירה משווה](#), כתיבה: אורלי אלמגור-לויטן, 5 בפברואר 2012.

הנוכחי, במחקר בבריטניה השפעת ההארכה של יום הלימודים על עבודתם של הורים היו ניכרות יותר באזורים חלשים ובקרב משפחות חד-הוריות ומשפחות בעלות הכנסה נמוכה (Convery, 2003).

ממצאי המחקר שפורטו לעיל הם בעלי עניין לקובעי מדיניות בכל הנוגע ליום חינוך ארוך ולהפעלת תוכניות להארכת יום הלימודים. הן חוק יום חינוך ארוך והן התוכניות להארכת יום הלימודים שמפעיל משרד החינוך מתמקדים בקבוצות האוכלוסייה החלשות ביותר, בהנחה שתרומתם לקבוצות אלו תהיה הגדולה ביותר. רוב התלמידים הזכאים ליום חינוך ארוך מכוח החוק מתגוררים ביישובים באשכולות החברתיים-הכלכליים הנמוכים יותר, והחלת החוק במגזר הערבי נרחבת יותר מאשר במגזר היהודי (ראו נספח 2 ו-4 להלן). תוכנית ציל"ה מופעלת ביישובים באשכולות החברתיים-כלכליים 1-3 בלבד, שבהם שיעור גדול מאוד של חרדים וערבים, ואינה אמורה להתרחב. תוכנית מיל"ת מיועדת לבתי-ספר שמדד הטיפוח של הלומדים בהם הוא הגבוה ביותר.

אך כפי שראינו, ההשפעה החיובית של יישום יום חינוך ארוך קשורה באופן הדוק למשתנים דמוגרפיים וכלכליים של האם. במגזר הערבי השפעה זו קשורה באופן הדוק לכניסה לשוק העבודה, ולכן היא תלויה בהגדלת היצע העבודה – היבט שלא נבדק במחקר זה.

בקרב אימהות יהודיות יום חינוך ארוך השפיע על אימהות שילדיהן לומדים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי יותר משהוא השפיע על אימהות שילדיהן לומדים בחינוך החרדי. כמו כן נמצא כי השפעה זאת קשורה באופן חיובי לאשכול החברתי-כלכלי של היישוב שבו האם מתגוררת (באשכולות שבהם הוחל החוק), להשכלתה ולגידול בהכנסת האב. ממצאים אלו אפשר להסיק כי השפעתו של יישום חוק יום חינוך ארוך רבה יותר בקרב משפחות שמצבן הכלכלי טוב יותר.

ממצאים אלו מלמדים כי יש לשקול שוב את ההנחה שתרומתן של התוכניות להארכת יום הלימודים להגדלת השתתפותן של אימהות בשוק העבודה והכנסת משפחות תהיה גדולה ביותר בקרב האוכלוסיות החלשות ביותר ולכן יש למקד תוכניות מסוג זה בהן. המסקנה העולה מהם היא שדווקא בקרב קבוצות אלו השפעתן על המשתנים האלה מוגבלת, אף כי הם עשויים לתרום להשגתן של מטרות אחרות שחשיבותן אינה פחותה, כגון צמצום פערים וקידום שיווין הזדמנויות. עוד אפשר להסיק כי כדי להשיג מטרות הנוגעות לעבודת אימהות דרוש שיתוף פעולה בין גורמים ממשלתיים העוסקים בחינוך ובין אלו העוסקים בשוק העבודה, בעיקר באזורים ובקבוצות שבהם היצע העבודה מוגבל.

מנגד, על סמך ממצאי המחקר אפשר להניח כי להרחבת התוכניות להארכת יום הלימודים לכלל היישובים והתלמידים, ובכלל זה תלמידים מקבוצות אוכלוסייה חזקות יותר – כפי שנקבע בחוק יום חינוך ארוך וכפי שתוכנן בהחלטת הממשלה ליישום המלצות ועדת טרכטנברג – היו עשויות להיות השפעות חיוביות ניכרות יותר על עבודתן של אימהות ועל הכנסות המשפחה, ובלבד שתובא בחשבון התאמת איכות המסגרות לציפיות של האוכלוסייה.

- אלמגור-לוטן, וייסבלאי, א. (2011). צהרונים: תפעול, סבסוד ופיקוח, מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- בלס, נ. זוסמן, נ. וצור. ש. (2012). "מה למדת בבית הספר היום ילד מתוק שלי? על השימושים בשעות עבודת כוחות ההוראה בבתי-הספר היסודיים", בנק ישראל, חטיבת המחקר.
- גורדון, ד. הוז, ר. לוין-רוזליס, מ. קינן, ע. שיין, ר. בר-און, נ. ובקשי, א. (2001). "יישום חוק שבוע לימודים בן 41 שעות", אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, המכללה לחינוך ע"ש קיי.
- דוח הוועדה הציבורית לבדיקת יום חינוך ארוך (1996).
- דוח הוועדה לשינוי כלכלי-חברתי ("ועדת טרכטנברג") (2011).
- החלטות הממשלה מיום 13 במאי 2013 – "התוכנית הכלכלית לשנים 2013-2014", סעיף 199.
- וורגן, י. (2007). בחינת יישום חוק יום חינוך ארוך, מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- וייסבלאי, א. (2012). יישום מסקנות הוועדה לשינוי כלכלי-חברתי (ועדת טרכטנברג): מסגרות לימודיות משלימות לשעות אחר-הצהריים באמצעות משרד החינוך, מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- וייסבלאי, א. (2013). מערכת החינוך בישראל – סוגיות מרכזיות שנדונו בוועדת החינוך, התרבות והספורט, מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- ישורון, ג. (2012). "יום לימודים ארוך והיצע עבודה של אימהות", בנק ישראל, חטיבת המחקר, סדרת מאמרים לדיון.
- מבקר המדינה (2007). דוח שנתי 58א.
- מבקר המדינה (2014). דוחות על הביקורת בשלטון המקומי לשנת 2014.
- סקר כוח-אדם (2008). פרסום 1377, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ירושלים.
- עבודה ושכר, פרסומי יובל (2000). פרסום מס' 10, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ירושלים.
- רבינוביץ, מ. (2012). יישום המלצות הוועדה לשינוי כלכלי-חברתי (ועדת טרכטנברג) בנושא מסגרות לימודיות בשעות אחר-הצהריים, מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- רימון, ע. רומנוב, ד. (2009/2). "הערכת תרומתו של יום חינוך ארוך להישגים הלימודיים", הרבעון לכלכלה, 56, עמ' 189-214.
- שמש, א. (2005). דפוס התנהגות של נשים חד הוריות בשוק העבודה בישראל. סדרת ניירות עבודה מס' 16, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ירושלים.
- תעסוקה ואבטלה בישראל 1990-2002 (2004). אינדיקטורים חברתיים, פרסום מס' 7, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ירושלים.

Breunig, B. & Gong, X. (2010). "Child Care Availability, Quality and Affordability: are local problems related to maternal labor supply?", Treasury Working Papers, Australian Treasury.

Contreras, D. Sepulveda, P. & Cabrera, S. (2010). The Effects of Lengthening the School day on Female Supply: Evidence from a quasi-experiment in Chile. Serie Documentos de Trabajo, Departamento de Economica, Universidad de Chile.

Convery, P. (2003). "Evaluation of Out of School Childcare Initiative – Final Report", New Opportunities Fund .Cambridge UK.

<http://www.biglotteryfund.org.uk/global-content/research/uk>

Council of Europe (2009). Timetables for children in primary school – Family Police Database, Section 3.4: Council of Europe. http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/3_4_2%20Timetables%20primary%20schools.pdf

Felfe, C., Lechner , M. & Theimann, P. (2013). "After-School Care and Parents' Labor Supply", Institute for the Study of Labor, Discussion Paper No. 7768.

Gong, X. & Breunig, B. & King, A. (2010). "How Responsive is Female Labour Supply to Child Care Costs?", Treasury Working Papers, Australian Treasury.

Hand, k. & Baxter, J. (2012). Outside School Hours Care and Maternal Employment, presentation at OSHC workshop. Australian Institute of Family Studies.

Hegewisch, A. & Gornick, J.C. (2011). "The Impact of Work-Family Policies on Women's Employment": a review of research from OECD countries, Community, Work & Family, Vol. 14, No. 2 .

Kamette, F. (2011). Organization of School Time in the European Union Society. Policy paper foundation Robert Schuman. European Issues N° 212. <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-212-en.pdf>

OECD (2011). *Doing Better for Families*, OECD Publishing. doi: [10.1787/9789264098732en](https://doi.org/10.1787/9789264098732en)

OECD Family Database, [Out of school hours care services](#).

נספחים

נספח 1: תחולת יום חינוך ארוך בגני-ילדים, לפי מגזר, תשס"ז-תשע"ד

מספרים מוחלטים

ערבי		עברי		סה"כ		שנה
מוסדות	תלמידים	מוסדות	תלמידים	מוסדות	תלמידים	
479	14,435	794	20,855	1,273	35,290	תשס"ז
459	13,913	790	21,013	1,249	34,926	תשס"ח
452	13,845	781	21,205	1,233	35,050	תשס"ט
450	13,384	796	21,521	1,246	34,905	תש"ע
432	13,083	796	21,719	1,228	34,802	תשע"א
426	12,662	812	22,236	1,238	34,898	תשע"ב
420	12,140	823	22,179	1,243	34,319	תשע"ג
434	12,910	849	23,474	1,283	36,384	תשע"ד

אחוזים*

ערבי		עברי		סה"כ		שנה
מוסדות	תלמידים	מוסדות	תלמידים	מוסדות	תלמידים	
18.9%	16.9%	10.0%	8.0%	12.1%	10.2%	תשס"ז
18.4%	16.2%	9.7%	7.9%	11.7%	9.9%	תשס"ח
17.8%	15.9%	9.3%	7.6%	11.3%	9.6%	תשס"ט
18.0%	15.9%	9.3%	7.6%	11.3%	9.5%	תש"ע
17.5%	15.5%	9.1%	7.5%	10.9%	9.3%	תשע"א
17.2%	15.1%	8.8%	7.4%	10.6%	9.1%	תשע"ב
15.6%	13.7%	8.1%	6.9%	9.7%	8.4%	תשע"ג
14.4%	13.4%	7.5%	6.8%	8.9%	8.2%	תשע"ד

מקור: מערכת "במבט רחב" של משרד החינוך. הנתונים נוגעים לחינוך היסודי הרגיל בלבד והופקו במרס 2013. נתוני שנת הלימודים תשע"ד הופקו בדצמבר 2014.
*אחוזים מתוך כלל התלמידים והמוסדות.

נספח 2: החלת יום חינוך ארוך על תלמידי בתי-הספר היסודיים לפי מגזר ופיקוח, תש"ס-תשע"ד,

מספר התלמידים

שנה	סה"כ	ערבי				ערבי			
		דרוזי	בדואי	ערבי	סה"כ	אחר	ממ"ד	ממלכתי	סה"כ
תש"ס	128,225	14,566	11,252	17,065	42,883	16,013	29,617	39,712	85,342
תשס"א	134,652	15,194	12,343	14,411	41,948	16,771	30,629	45,304	92,704
תשס"ב	131,024	15,054	13,354	13,543	41,951	17,625	30,069	41,379	89,073
תשס"ג	129,894	15,189	13,647	13,558	42,394	17,994	28,998	40,508	87,500
תשס"ד	129,408	14,901	14,433	13,656	42,990	17,583	28,888	39,947	86,418
תשס"ה	135,508	15,398	15,063	14,097	44,558	23,194	28,586	39,170	90,950
תשס"ו	192,061	17,347	26,896	33,905	78,148	24,790	34,021	55,102	113,913
תשס"ז	197,218	17,617	28,626	34,850	81,093	27,215	34,416	54,494	116,125
תשס"ח	201,578	17,611	29,509	35,312	82,432	29,714	35,433	53,999	119,146
תשס"ט	205,951	17,544	30,571	36,034	84,149	31,949	36,565	53,288	121,802
תש"ע	221,181	17,595	41,439	35,656	94,690	36,564	36,951	52,976	126,491
תשע"א	228,020	17,475	46,507	35,433	99,415	38,204	37,620	52,781	128,605
תשע"ב	231,309	17,485	47,399	35,714	100,598	39,880	38,020	52,811	130,711
תשע"ג	232,745	16,911	47,405	34,980	99,296	41,234	38,731	53,484	133,449
תשע"ד	235,071	16,624	47,614	34,636	98,874	43,465	39,238	53,494	136,197

אחוזים*

שנה	סה"כ	ערבי				ערבי			
		דרוזי	בדואי	ערבי	סה"כ	אחר	ממ"ד	ממלכתי	סה"כ
תש"ס	17.9%	86.3%	36.6%	13.3%	24.4%	14.4%	28.5%	12.2%	15.8%
תשס"א	18.5%	88.5%	37.1%	10.9%	22.9%	14.3%	29.8%	14.0%	17.0%
תשס"ב	17.8%	86.6%	37.4%	9.8%	21.9%	14.2%	29.2%	12.9%	16.3%
תשס"ג	17.4%	86.3%	36.4%	9.4%	21.3%	13.9%	28.2%	12.9%	16.0%
תשס"ד	17.2%	83.9%	36.5%	9.5%	21.4%	13.0%	27.7%	12.8%	15.7%
תשס"ה	17.8%	87.6%	36.3%	9.7%	21.8%	16.5%	27.2%	12.6%	16.4%
תשס"ו	24.7%	99.6%	61.3%	22.5%	36.9%	16.9%	31.8%	17.7%	20.2%
תשס"ז	24.7%	100.0%	61.6%	22.1%	36.6%	17.6%	31.5%	17.4%	20.1%
תשס"ח	24.9%	100.0%	61.3%	21.9%	36.3%	18.8%	32.0%	17.2%	20.4%
תשס"ט	24.8%	100.0%	61.2%	21.7%	36.1%	19.2%	32.4%	16.8%	20.4%
תש"ע	26.0%	100.0%	80.1%	21.1%	39.8%	20.9%	32.1%	16.5%	20.7%
תשע"א	26.3%	100.0%	88.2%	21.0%	41.6%	20.8%	32.1%	16.1%	20.5%
תשע"ב	26.1%	100.0%	88.3%	20.9%	41.6%	20.6%	32.0%	15.9%	20.3%
תשע"ג	26.1%	99.7%	88.4%	20.6%	41.3%	21.3%	32.0%	15.8%	20.4%
תשע"ד	25.9%	100.0%	88.8%	20.6%	41.4%	21.9%	31.6%	15.4%	20.3%

מקור: מערכת "במבט רחב" של משרד החינוך. הנתונים נוגעים לחינוך היסודי הרגיל בלבד והופקו במרס 2013. נתוני שנה"ל תשע"ד הופקו בדצמבר 2014.
*אחוזים מתוך כלל התלמידים.

נספח 3: מספר בתי-הספר

שנה	סה"כ	ערבי			עברי			סה"כ	
		דרוזי	בדואי	ערבי	סה"כ	אחר	ממ"ד		ממלכתי
תש"ס	402	34	22	37	93	77	118	114	309
תשס"א	430	36	23	31	90	80	122	138	340
תשס"ב	412	35	23	31	89	79	120	124	323
תשס"ג	410	35	25	31	91	79	118	122	319
תשס"ד	403	35	25	31	91	77	114	121	312
תשס"ה	420	38	25	31	94	92	111	123	326
תשס"ו	562	43	46	72	161	96	131	174	401
תשס"ז	569	43	48	72	163	106	131	169	406
תשס"ח	584	43	52	72	167	115	134	168	417
תשס"ט	596	44	53	72	169	121	139	167	427
תש"ע	637	44	76	73	193	139	140	165	444
תשע"א	654	45	87	74	206	143	142	163	448
תשע"ב	662	45	87	76	208	149	141	164	454
תשע"ג	675	46	89	76	212	150	145	168	463
תשע"ד	691	46	90	79	215	166	147	166	479

אחוזים*

שנה	סה"כ	ערבי			עברי			סה"כ	
		דרוזי	בדואי	ערבי	סה"כ	אחר	ממ"ד		ממלכתי
תש"ס	19.4%	82.9%	34.4%	14.8%	26.2%	15.6%	30.0%	13.8%	18.0%
תשס"א	20.2%	87.8%	32.4%	12.2%	24.6%	15.1%	30.7%	16.6%	19.3%
תשס"ב	19.1%	83.3%	31.5%	11.5%	23.1%	14.4%	30.5%	15.0%	18.2%
תשס"ג	18.8%	83.3%	33.3%	11.2%	23.1%	14.0%	30.0%	14.8%	17.9%
תשס"ד	18.5%	79.5%	33.3%	11.0%	22.8%	13.6%	29.5%	14.7%	17.6%
תשס"ה	19.3%	86.4%	32.1%	10.9%	23.2%	16.2%	28.7%	15.0%	18.4%
תשס"ו	25.6%	97.7%	54.8%	24.2%	37.9%	17.1%	33.3%	21.5%	22.7%
תשס"ז	25.4%	100.0%	53.9%	23.3%	37.0%	17.7%	33.3%	20.9%	22.5%
תשס"ח	25.9%	100.0%	55.9%	23.2%	37.4%	19.0%	33.9%	20.7%	23.0%
תשס"ט	25.8%	100.0%	55.2%	22.3%	36.5%	19.1%	34.8%	20.5%	23.1%
תש"ע	26.9%	100.0%	73.1%	22.1%	40.3%	20.9%	34.7%	20.1%	23.5%
תשע"א	26.8%	100.0%	82.9%	21.6%	41.8%	20.6%	34.1%	19.5%	23.1%
תשע"ב	26.6%	100.0%	82.9%	21.1%	40.8%	20.6%	34.1%	19.4%	22.9%
תשע"ג	26.8%	97.9%	83.2%	20.8%	40.8%	20.9%	34.7%	19.4%	23.2%
תשע"ד	26.6%	100.0%	83.3%	20.9%	40.4%	21.9%	34.3%	18.9%	23.2%

מקור: מערכת "במבט רחב" של משרד החינוך. הנתונים נוגעים לחינוך היסודי הרגיל בלבד והופקו במרס 2013. נתוני שנה"ל תשע"ד הופקו בדצמבר 2014.
* אחוזים מתוך כלל בתי-ספר בחינוך היסודי.

נספח 4: תחולת חוק יום חינוך ארוך על תלמידי גנים ובתי-ספר לפי אשכול חברתי-כלכלי של

יישוב המגורים, תשע"ד

אשכול חברתי-כלכלי	מספר תלמידים	שיעור תלמידים
1	38,397	14%
2	58,113	21%
3	36,676	14%
4	52,565	19%
5	53,884	20%
6	19,042	7%
7	2,747	1%
8	10,031	4%
סה"כ	271,455	100%

מקור: מערכת "במבט רחב" של משרד החינוך והלמ"ס.

נספח 5: התפלגות המעברים בין מצבי תעסוקה של האימהות לפני החלת יום חינוך ארוך

(באחזים)

אחרי החלת יום חינוך ארוך		לפני החלת יום חינוך ארוך		מעברים בין מצבי תעסוקה
1999	1998	1999	1998	שנה
44.68	48.68	40.34	40.01	עבדה-עבדה
5.68	6.45	6.17	6.74	לא עבדה-עבדה
4.56	5.08	4.76	6.35	עבדה-לא עבדה
45.08	39.8	48.73	46.90	לא עבדה-לא עבדה
100.00	100.00	100.00	100.00	סך הכול
				יהודיות
65.45	67.36	59.66	58.77	עבדה-עבדה
6.15	6.88	7.32	8.12	לא עבדה-עבדה
4.87	5.38	5.69	7.19	עבדה-לא עבדה
23.52	20.38	27.34	25.91	לא עבדה-לא עבדה
100.00	100.00	100.00	100.00	סך הכול
				לא יהודיות
17.80	19.53	15.21	14.05	עבדה-עבדה
5.07	5.77	4.68	4.82	לא עבדה-עבדה
4.16	4.61	3.55	5.18	עבדה-לא עבדה
72.97	70.08	76.57	75.95	לא עבדה-לא עבדה
100.00	100.00	100.00	100.00	סך הכול

נספח 6: רשימת היישובים המשתתפים במחקר

סמל	יישובים במועצות אזוריות	סמל	יישובים במועצות אזוריות	סמל	ערים ומועצות מקומיות
1880	מזרח השרון מ"א 18	1813	אזור חצור מ"א 1	473	אבו סנאן
1877	מערב השרון מ"א 18	1816	אזור כנרות של"ש	31	אופקים
425	משמרת	77	איילת השחר	1020	אור עקיבא
447	נורדייה	667	ברעם	529	אעבלין
851	ניצני עוז	35	גדות	3570	אריאל
837	עזריאל	852	גונן	4001	בוקעאתא
157	עין ורד	1809	גליל עליון מז מ"א 1	480	בית ג'ן
880	עין שריד	303	דן	9200	בית שאן
767	פורת	302	דפנה	1292	ג'דידה-מכר
276	צור משה	356	הגושרים	485	ג'ולס
661	שער אפרים	253	חולתה	541	ג'סר א-זרקא
2002	תנובות	453	יפתח	487	ג'ש (גוש חלב)
1741	תעשיון השרון	623	יראון	496	חורפיש
400	אבן שמואל	357	כפר בלום	962	טובא-זנגרייה
1919	אזור לכיש מ"א 34	76	כפר גלעדי	2100	טירת כרמל
1915	אזור מלאכי מ"א 34	443	כפר הנשיא	1295	יאנוח-ג'ת
37	איתן	345	כפר סאלד	831	ירוחם***
1145	אלומה	380	להבות הבשן	502	ירכא
815	זבדיאל	308	מחניים	504	כאבול
818	זרחיה	596	מלכייה	1059	כסיפה
1098	מרכז שפירא	347	מנרה	1296	כסרא-סמיע
620	משואות יצחק	416	מעין ברוך	508	כפר כמא
15	נועם	1706	מפעלי גליל עליון	510	כפר מנדא
826	עוזה	378	משגב עם	7000	לוד
622	עין צורים	408	נאות מרדכי	4201	מג'דל שמס
766	קוממיות	578	סאסא	481	מגאר
2051	רווחה	385	עמיעד	43	מטולה
873	שלווה	319	עמיר	4203	מסעדה
692	שפיר	1806	עמק חולה מ"א 1	518	מעיליא
1924	אזור אשקלון מ"א 36	1213	צבעון	3616	מעלה אדומים
747	בית שקמה	1211	קדרים	3608	מעלה אפרים
746	ברכיה	329	שדה נחמיה	1063	מעלות-תרשיחא
1323	בת הדר	366	שמיר	99	מצפה רמון
342	גברעם	1132	שניר	520	משהד
706	גיאה	1707	תל-חי	522	נחף
726	הודייה	386	בני דרוור	246	נתיבות***
584	זיקים	379	גאולים	525	סאג'ור
820	חלץ	549	גנות הדר	7500	סח'נין
358	יד מרדכי	1881	דרום השרון מ"א 18	511	עילוט
824	כוכב מיכאל	162	חירות	4502	עין קנייא
107	כפר סילבר	753	ינוב	53	עתלית
768	כרמייה	1044	יעף	535	פסוטה
573	מבקיעים	187	כפר הוס	3557	קדומים
791	משען	170	כפר יעבץ	3611	קריית ארבע***
351	ניצן	875	כפר עבודה	1034	קריית מלאכי
1419	ניצן ב'			1161	רהט
359	ניצנים			8500	רמלה***
699	ניר ישראל			1031	שדרות
1242	נתיב העשרה			812	שלומי
744	תלמי יפה			538	שעב
67	אור הנר				

המשך:

סמל	יישובים במועצות אזוריות	סמל	יישובים במועצות אזוריות	סמל	יישובים במועצות אזוריות
1946	הערבה מ"א 54	1934	אזור בשור מ"א 42	1926	אזור אשקלון מ"א 37
1952	הר הגב הדרומי מ"א 54	1930	אזור גרר מ"א 42	338	איבים
1950	הר הנגב הצפוני מ"א 54	71	אשבול	714	ארז
13	חצבה	2021	אשל הנשיא	428	ברור חיל
1776	מפעלי צין - ערבה	762	בטחה	424	גבים
1176	ספיר	736	גילת	336	דורות
1175	עידן	1080	מבועים	811	יכיני
806	עין יהב	1415	מחנה יפה	845	כפר עזה
1187	עיר אובות	748	מסלול	668	מפלסים
1151	פארן	2047	ניר משה	844	נחל עוז
1150	צופר	2048	ניר עקיבא	348	ניר עם
1262	צוקים	750	פדויים	362	רוחמה
1814	אזור חצור מ"א 55	749	פטיש	1763	תעשיות ספירים
730	אליפלט	2059	פעמי תש"ז	1311	אבשלום
1253	אמנון	414	קלחים	1046	אוהד
322	בית הלל	1768	קריית חינוך מרחבים	403	אורים
1810	גליל עליון מז מ"א 55	789	רנן	1933	אזור בשור מ"א 38
2063	דישון	2049	שדה צבי	399	בארי
2009	יובל	2050	תלמי ביל"ו	352	גבולות
1252	כורזים	709	תפרח	1241	דקל
1210	כחל	1220	אבירים	1239	חולית
1285	כרכום	1081	אבן מנחם	1232	יבול
843	מרגליות	1851	אזור אילון מ"א 52	916	ישע
1705	מרכז כ"ח	1847	אזור יחיעם מ"א 52	1227	יתד
732	משמר הירדן	603	אלקוש	840	כיסופים
1807	עמק חולה מ"א 55	755	גורן	1085	כרם שלום
372	רמות נפתלי	1219	גורנות הגליל	829	מבטחים
324	שאר ישוב	1206	גיתה	695	מגן
861	שדה אליעזר	1208	הילה	1769	מפעלי מעון
3604	אלון שבות	662	חוסן	402	ניר יצחק
3618	אלעזר	795	יערה	69	ניר עוז
3754	אספר	1130	כפר רוזנואלד (זרעית)	602	נירים
3794	בת עין	1173	לפידות	1238	סופה
3603	הר גילה	1205	מנות	1240	עין הבשור
3488	כפר עציון	570	מעונה	676	עין השלושה
3766	כרמי צור	1184	מתת	318	עמיעוז
3561	מגדל עוז	1314	נווה זיו	1231	פרי גן
3653	מעלה עמוס	1147	נטועה	413	צאלים
3725	נווה דניאל	892	עבדון	1136	צוחר
3726	נוקדים	813	עין יעקב	713	רעים
1981	נפת בית לחם מ"א 76	281	פקיעין חדשה	1058	שדה ניצן
3781	קדר	774	צוריאל	1223	שדי אברהם
3602	ראש צורים	614	שומרה	1051	תלמי אליהו
3563	תקוע	1045	שתולה	1237	תלמי יוסף
8900	טמרה***				

*** יישובים שנכללו במחקר ובהם יישום החוק קטן מ-100% ועולה על 80%.

Abstrac

This research focuses on analyzing the effect of full day school on maternal employment and income. Israeli parliament (Knesset) passed LONG SCHOOL DAY AND ENRICHMENT STUDIES LAW, 1997, and published its first decision based on this Act, in 1997.

This study aims to examine, whether the implementation of the Act on full school contributes to the maternal labor supply, by measuring both mothers' income and months of their employment.

Research population includes those mothers who have at least one primary school-age child, and live in localities in which the Act on full day school was applied in 1998 and valid for all students of primary schools (five additional localities in which the rate of full day school students was no less than 80%, have been also included in this study).

Basing ourselves on the findings of the earlier studies, the following variables were defined for the analysis: population sector, type of school (supervision), grade, socio-economic cluster of a locality, various social, economic and demographic characteristics of mothers, as well as data on mothers' and fathers' employment.

Our findings confirm the existence of a significant positive relation between the implementation of the Act on lengthening the school day and the difference in mothers' annually income, while this contribution appeared to be not significant in terms of months of their employment.

Key words: full day school, maternal income, months of employment

We wish to thank Dori Ingram, Haim Portnoy, Orly Furman and Yuri Homenko for their help in preparing and supply databases for this project.

We also thank Yigal Duchan for his helpful guidance in using the Ministry of Education data System.

The Central Bureau of Statistics (CBS) encourages research based on CBS data, such as this work. Works of research of this sort are not official publications of the CBS, and therefore the opinions and conclusions expressed in these publications are those of the authors and do not necessarily represent those of the CBS.

**Published by the Central Bureau of Statistics, 66 Kanfe Nesharim St.,
Corner Bachi St., P.O.B 34525, Jerusalem 91342, Israel**

Tel. 972-2-6592666; Fax: 972-2-6521340

Internet Site: www.cbs.gov.il

E-Mail: info@cbs.gov.il

WORKING PAPER SERIES

NO.95

The Effect of Long School Day on Mothers' Earnings

Eti Weissblei, Yuval Vurgan, Dmitri Romanov,
Nir Fogel, Nava ziv Shaoul and Israela Fridman

March 2015